משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית

יט באב תש״ף
9 באוגוסט 2020

לכבוד:
מנהלי/ות בתי הספר העל־יסודיים ומנהלי/ות חטיבות הביניים והחטיבות העליונות,
המדריכים/ות והמורים/ות לעברית: הבנה, הבעה ולשון בחינוך העל־יסודי

חוזר המפמ״ר להוראת העברית: הבנה, הבעה ולשון לשנה״ל תשפ״א

בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות

תוכן החוזר (לניווט מהיר לחצו על הפרק או הסעיף הרצויים)

הוראת עברית בשגרה, בחירום ובשגרת חירום (כולל מיקודי הלמידה לתשפ״א) 3

1. אוריינות לשונית בתוכנית הלימודים בעברית 7

1.1 הבנת הנקרא ברצף השש־שנתי 9
1.2 הבעה בכתב ברצף השש־שנתי 10
1.3 מיזוג מידע בקריאה ובכתיבה 13
1.4 עקרון ״ההקשר במרכז״ בהוראת עברית: הבנה, הבעה ולשון 13

2. חטיבות הביניים 14

2.1 מטרות ויעדים בהוראת העברית בחטיבת הביניים 14
2.2 מפרט התכנים והמיומנויות בחטיבות הביניים ופריסתם הרב־שנתית 16
2.3 משימות הערכה בחטיבות הביניים בשנה״ל תשפ״א 25

3. החטיבות העליונות 26

3.1 מטרות בהוראת העברית בחטיבות העליונות 26
3.2 ארגון הלמידה בחטיבה העליונה ופריסת שעות הלימוד 26
3.3 מפרט התכנים להערכה בית־ספרית והדגשים להוראה – 30%: סמל 11283 29
3.4 מפרט תכנים להערכה חיצונית – 30%: שאלון 11282 35
3.5 מפרט תכנים להערכה חיצונית והדגשים להוראה– 70%: שאלונים 11281, 11271 . 36
3.6 בחינת הבגרות המתוקשבת עתירת המדיה: סמל שאלון 11267 46
3.7 מפרט תכנים להוראה והערכה בחינוך הטכנולוגי־מקצועי ובמפת״נים 47
3.8 מפרט תכנים להערכה חיצונית בחינוך הטכנולוגי־מקצועי ובמפת״נים 51
3.9 התאמות ההיבחנות לבעלי לקויות למידה ולנבחנים בחינוך המיוחד 52
3.10 התוכניות המקוונות הממירות בגרות 54
3.11 תוכניות תמ״ר וחלוצי הערכה 55
3.12 עבודות גמר בעברית: למידת חקר בהיקף 5 יח״ל 55
3.13 מועדי הבחינות וסמלי השאלונים והדיווח 56
3.14 המרת שאלונים מ״העולם הישן״ (טרום רפורמה) 57

4. פיתוח מקצועי ומשאבי ההוראה 58

4.1 הדרכה 58
4.2 ההשתלמויות 59
4.3 ספרי הלימוד וחומרי הלמידה המאושרים בחינוך העל־יסודי 60

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית

בברכת שנת לימודים מוצלחת ובבריאות,

תומר בוזמן
המפמ״ר על הוראת הלשון העברית

העתקים
מר עמית אדרי, מנכ״ל משרד החינוך
ד״ר מירי שליסל, יושבת ראש המזכירות הפדגוגית
ד״ר חגית גליקמן, מנכ״לית ראמ״ה
מנהלי המחוזות
גב׳ דליה פניג, סגנית יושבת ראש המזכירות הפדגוגית
מר משה זעפרני, מנהל אגף א שפות, המזכירות הפדגוגית
גב׳ דסי בארי, מנהלת האגף לחינוך על יסודי, המִנהל הפדגוגי
מר דויד גל, מנהל אגף בכיר בחינות
גב׳ אילנה כהן, מנהלת מכון סאלד
מדריכות עברית, הפיקוח על הוראת העברית

הוראת עברית בשגרה, בחירום ובשגרת חירום

חוזר המפמ"ר לשנה"ל תשפ"א נכתב בעיצומו של משבר קורונה המחייב את מערכת החינוך להיערך לקראת תרחישי למידה שונים:

- **למידת פנים־אל־פנים** בבית הספר תוך הקפדה על הנחיות משרד הבריאות ועל פי מתווה ההנחיות שפרסם משרד החינוך
- למידה מהבית המחייבת **הוראה מקוונת מרחוק: סינכרונית וא־סינכרונית**
- **למידה משולבת (היברידית)** הכוללת שיעורים המתקיימים פנים־אל־פנים בבית הספר ושיעורים מקוונים סינכרוניים וא־סינכרוניים

לעקרונות ללמידה היברידית: דגמי הוראה ללמידה, לתמיכה בלומד העצמאי בסביבה הדיגיטלי ועוד ועוד לחצו כאן.

למידה מרחוק בכלים דיגיטליים מעמידה בפנינו כמה אתגרים:

- **תכנון ההוראה והלמידה** השנתית והרב־שנתית, לרבות חלוקת התכנים וקביעת מסגרת השיעורים. ברור כי אין דינו של שיעור פנים־אל־פנים כדינו של שיעור סינכרוני או שיעור א־סינכרוני.
- **בחינה מחודשת של דרכי ההוראה־למידה־הערכה**. בחינה זאת – עליה להביא בחשבון את סביבת הלמידה של התלמיד, את החומרים והכלים העומדים לרשות המורים בתחום הדעת ואת שילובם בהוראה.
- **שליטה במיומנויות התקשוב והכרת הכלים הדיגיטליים** הנחוצים להוראה בכלל והמקדמים את הוראת תחום הדעת עברית, ובייחוד את הוראת הכתיבה בפרט. תנאי בסיסי ומובן מאליו הוא קיומם של אמצעי קצה המאפשרים למידה.

על צוות בית הספר לבנות תוכנית עבודה אשר יש בה ביטוי לשלושת תרחישי הלמידה. מומלץ כי תוכניות העבודה ייבנו בשיתוף המדריכה הבית־ספרית. להלן אבני הדרך, המלצות והדגשים לצוות המקצוע וקישורים רלוונטיים[1]:

אבני דרך	המלצות
עיון מעמיק במסמכים	שני מסמכי עבודה עיקריים מונחים בפני המורה לעברית: **א.** חוזר זה ובו **היעדים** בהוראת תחום הדעת, **ההדגשים הדידקטיים** ומפרט **התכנים** לשכבות הגיל השונות בד בבד עם **מידע שימושי** למורה. **ב.** מיקוד התכנים לשנה"ל תשפ"א נוכח משבר קורונה: • **מיקוד התכנים לחטיבת הביניים**. המסמך מציג את כל התכנים על־פי שכבות הגיל (כפי שמופיע גם בחוזר זה), לצד החומר שיש להתמקד בו בהוראה בשנה"ל תשפ"א. • **מיקוד התכנים להוראה ולהערכה בחטיבה העליונה בתוכנית 30%** • **מיקוד התכנים להוראה ולהיבחנות בחטיבה העליונה בתוכנית 70%** המסמכים מציגים את התכנים שבמיקוד הלמידה לצד התכנים שאין הכרח ללמדם בשנה"ל תשפ"א (אלה לא יופיעו בבחינת הבגרות). **חשוב מאוד:** לא די להסתפק במסמכי מיקוד התכנים. **חשוב לקרוא בעיון את חוזר המפמ"ר** המציג את עקרונות ההוראה, תפיסת המקצוע ועקרונות דידקטיים. מומלץ כי תיעשה קריאה משותפת בישיבת צוות המקצוע. .

[1] על הסביבות המקוונות הייעודיות להוראת עברית בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות ראו בהמשך הוראת עברית בסביבות מקוונות ייעודיות של moodle.

בניית תוכנית עבודה	בניית תוכנית הוראה בית־ספרית המותאמת ליעדי תוכנית הלימודים ולהדגשים ועל־פי מיקוד הלמידה. זאת תוך מתן מענה לצרכים של אוכלוסיית בית־הספר. בבניית תוכנית העבודה יש להביא בחשבון נושאים שלא נלמדו בשנה שחלפה ופערים שנוצרו עקב הפסקת הלימודים הסדירים בבית־הספר. **מבחני מיפוי:** לרשות המורים עומדים משימות מפמ"ר ומבחני מיצ"ב – ראו כאן. אפשר להשתמש במבחני מפמ"ר ומיצ"ב של סוף כיתות ז, ח ו־ט כדי למפות את שליטת התלמידים בתחילת השנה העוקבת (ח, ט ו־י). המלמדים בסביבה המקוונת יוכלו להעביר את המבחנים באופן מקוון. ראו פרטים בהמשך.
מיון התכנים לפי תרחישי הוראה שונים	**א. תכנים המתאימים להוראת פנים־אל־פנים** ההוראה בכיתה היא המוכרת והידועה, אך מומלץ לשלב בה **כלים מקוונים** ייחודיים להוראת תחום הדעת. כלי תקשוב מקדמים את הוראת השפה, ובייחוד את תהליכי הכתיבה, ואינם רק נותנים מענה ללמידה מרחוק. **ב. תכנים המתאימים ללמידה א־סינכרונית** את הלמידה הא־סינכרונית כדאי לנצל ללמידה עצמאית או שיתופית בפרקי זמן שאינם זמן שיעור פרונטלי (מקוון או שאינו מקוון). למידה זאת מתכתבת עם עקרונות הכיתה ההפוכה: התלמידים נדרשים ללמוד נושא מסוים באופן עצמאי לקראת השיעור עם המורה. במודל זה אפשר להטיל על התלמידים מטלת חקר קטנה, מטלת כתיבה או משימה לתרגול נושא או הכנה אליו. השיעור עם המורה (מקוון או שאינו מקוון) יתבסס על המשימות שניתנו. במודל זה אפשר להיעזר במאגר השיעורים המצולמים לחט"ב ולחט"ע. במהלך מטלת צפייה מומלץ למקד את התלמידים בחלקים מהשיעור ולא לבקש מהם לצפות בכולו. לחלופין אפשר להצמיד לכל מטלת צפייה תרגילים רלוונטיים (מספר הלימוד או ממקורות אחרים מקוונים או מודפסים) לפתרון במהלך השיעור ובעקבותיו. **ג. תכנים המתאימים ללמידה סינכרונית** שיעורים בלמידה סינכרונית (לדוגמה בזום) אינם יכולים להיות "העתק הדבק" של שיעור כיתתי פנים אל פנים. ! שיעור בזום חייב להיות **דינמי ומגוון**. חשוב לשלב הוראה קצרה וממוקדת, תרגול אינטראקטיבי והפוגה באמצעות פעילויות העשרה בתחום הדעת או באמצעות סרטונים מתאימים. ! מומלץ להיעזר באפשרות **החלוקה לקבוצות**. ! כדאי לבחון את **משך השיעור** המתאים להוראה בזום בהתאם לאופי הכיתה, התלמידים והמורה (לא כדאי לקדש את 45 הדקות. אם מערכות בית הספר מחייבות שיעור של 45 דקות כדאי לחלק אותו לשתי יחידות של 20 דקות + הפסקה, הפוגה או כיוצא בזה). ! כדאי ליצור יחידות **הוראה משותפת** (הוראה ב־CO) עם מורה מתחום דעת נוסף. שיעור כזה עולה בקנה אחד עם עקרונות שלהב"ת. להוראה זאת יש ערך מוסף לתלמיד והקלה משמעותית למורה המלמד. תלמידים ללא אמצעי קצה ללמידה סינכרונית – יש להעביר להם פעילויות המתאימות ללמידה א־סינכרונית (עבודה מול ספר הלימוד, דוא"ל וכיוצ"ב) ולהיעזר בכלים הקיימים: שיחת טלפון או שימוש בווטסאפ.

קישורים חשובים למורה	* תוכנית הלימודים בעברית: הבנה, הבעה ולשון לבית הספר העל־יסודי (ירושלים, תשס"ג) * אתר הפיקוח על הוראת העברית בחינוך העל־יסודי: חוזרי מפמ"ר, הודעות ומידע חיוני למורה * המרחב הפדגוגי למורים לעברית בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה * למידה מרחוק לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה. המרחבים כוללים: - טיפים להוראה מקוונת וסרטוני הדרכה - קישור לסביבות ההוראה המקוונות - גישה למערכת השיעורים המצולמים. השיעורים כוללים הוראה ותרגול ומותאמים לתוכנית הלימודים - מצגות להוראה בנושאים השונים בהתאם לתוכנית הלימודים * מאגר המשימות האוריינויות המתוקשבות * קהילת המורים לעברית: כניסה לקהילת המורים הצטרפות עצמאית לקהילת המורים * תיק תוכניות לימודים

הוראת עברית בסביבות מקוונות ייעודיות של moodle
(לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה)

הסביבות המוצעות למורים לעברית הן סביבות moodle של משרד החינוך וכוללות מערכת LMS (ניהול למידה למורה). חומרי הלמידה בסביבות הם פרי **פיתוח של הפיקוח על הוראת העברית ומותאמים לתוכנית הלימודים בעברית**.

- "קיוון העברית" בחטיבת הביניים. הסביבה כוללת שני מרחבים עיקריים: מרחב אחד נע סביב מיומנויות השפה והשני כולל יחידות תוכן משלבות.
- תלקיט 30% - הערכה חלופית בחטיבה העליונה. הסביבה כוללת תבניות ותשתיות לבניית תלקיט ותרגולים מקוונים בנושאי הלשון בהיקף 30%.
- תוכניות ממירות בגרות בחטיבה העליונה. הסביבה כוללת מערכי הוראה, למידה, תרגול והערכה. ציוני המטלות משתקללים לציון הבגרות של התלמיד.

על התוכניות ל**הוראה מקוונת הממירה בגרות** בחטיבה העליונה קראו סעיף 3.10.

הסביבות יכולות לתת מענה לשלושה תרחישי הוראה־למידה־הערכה כפי שהוצגו לעיל:

- למידה בצל קורונה בבית הספר
- למידה מקוונת מהבית
- למידה היברידית (משלבת)

מאפייני הלמידה הסביבות המקוונות:

✓ זמינות ומקום: הלמידה בסביבות מתאפשרת בכל זמן ומכל מקום.
✓ גמישות: הלמידה מאפשרת גמישות והתאמה לצרכים הייחודיים של המורה והתלמידים
✓ דיפרנציאליות: הסביבה מזמנת הוראה המותאמת לכל תלמיד/קבוצה/כיתה
✓ שיתופיות: הסביבה תומכת ביישום למידה שיתופית בתוך בית הספר ומחוצה לו
✓ למידה עצמאית
✓ משוב וניהול למידה: הסביבות אפשרות מתן משוב והפקת דוחות למידה והתקדמות.

היערכות הלמידה לקראת שנה"ל תשפ"א תחייב שליטה במיומנויות ובפדגוגיה של הוראה מרחוק.

הטמעה

הפיקוח על הוראת העברית מקדם תהליכי למידה חדשניים בשילוב אמצעים דיגיטליים בתחום הדעת עברית. התהליך יכלול השתלמות ארצית בהיקף של 30 שעות, ליווי והדרכה.

דרישות

1. כל בית־ספר מתבקש לבדוק אם קיימת הטכנולוגיה המתאימה שתאפשר הטמעה מיטבית של התוכנית (חשוב להיוועץ במדריכי התקשוב), לפי הפירוט להלן:
   - מעבדת מחשבים / עגלות מחשבים או אמצעי קצה אישי לכל תלמיד המחובר לרשת האינטרנט
   - אינטרנט בפס רחב
   - איש/אשת קשר טכני/ת למתן מענה לבעיות טכניות וכן לטיפול בהזדהות האחידה למורים ולתלמידים.

   ההיערכות ללמידה שאינה בתוך בית הספר מחייבת, כמובן, הימצאותה של תשתית זאת גם בבית התלמיד.
2. על המורים להשתתף **בהשתלמויות ייעודיות** בנושא.

הסביבות המקוונות להוראת עברית המוצעות למורים (בלא עלות)

סוג הסביבה	לפרטים ולהרשמה
• עברית בחט"ב: שיעורים על פי נושאים • עברית בחט"ב: יחידות הוראה משולבות בהבנה, הבעה ולשון	לטופס הרשמה לסביבת חטיבת הביניים לחצו כאן. לפרטים נוספים **יעל נזר** ynezer@gmail.com
• עברית בחט"ע: התלקיט הדיגיטלי (הערכה חלופית בתוכנית 30%)	
• עברית בחט"ע: מיזם הכתיבה הדיגיטלי בחטיבה העליונה	**אהובה דור** ahuva07@gmail.com
• עברית בחט"ע: למידה מקוונת הממירה בגרות	**ענבל גורן** goreninbal@gmail.com

1. אוריינות לשונית בתוכנית הלימודים בעברית

משרד החינוך מוביל מהלך מדיניות נרחב אשר מטרתו לעצב את דמות הבוגרת והבוגר ולהבטיח את מוכנותם לעולם המשתנה. מהלך זה הוא תוצר עבודת מחקר מקיפה, אשר מבססת תפיסה חינוכית יישומית אל-מול אתגר מערכתי כפול:

א. להבין מה נדרש לפתח בקרב התלמידים בעת הנוכחית כדי שיוכלו למצות את הפוטנציאל האישי והמקצועי שלהם, לתפקד כסוכנים פעילים (active agents) ולקחת אחריות על חייהם כבוגרים ועל החברה כמכלול.

ב. להבין מה נדרש מהמערכת החינוכית, כך שזו תוכל להוביל את כלל התלמידים להישגים מיטביים ולשוויון הזדמנויות כדי שאלה יוכלו להשיג את יעדיהם.

מהלך דמות הבוגר מתכתב עם המסגרת התיאורטית של ה־OECD, Education 2030 אשר מציעה חזון חינוכי יישומי לאתגר המוכנות לעולם משתנה, שבו התלמידים היום הם הבוגרים של מחר. בהלימה לחזון ה־OECD וכדי להגשים מהלך זה הלכה למעשה, הגדיר המשרד את דמות הבוגר 2030 דמות המורכבת ממערכת המיומנויות, הידע הדיסציפלינרי והערכים הנדרשים לפרט כדי לשגשג ולהגשים את ייעודו כבוגר בעת הנוכחית.

מטרת־העל של תהליך זה היא התאמת הלמידה במערכת החינוך למאה ה־21:

למידה מעמיקה המשלבת ידע, מיומנויות וערכים והמכשירה את הבוגר להתמודדות מוצלחת עם אתגרי הסביבה המשתנה בחברה הישראלית של המאה ה־21 ברמה האישית, החברתית והתעסוקתית.

ממטרת־העל הזאת נגזרו העקרונות האלה:

1. שילוב ידע, מיומנויות וערכים בתוכני הלמידה ובתהליכים חיוניים
2. למידה תחומית לצד למידה בין־תחומית סביב רעיונות גדולים[2]
3. שילוב למידה מונחית מורה לצד למידה עצמאית מבוססת בחירה

דמות הבוגר 2030

[2] רעיון גדול הוא ערך או תובנה המשמעותיים לחיי התלמיד ומעניינים אותו והמאפשרים הבנה שהיא מעבר לפרטי היחידה והמקרה הפרטי שלה. רעיון גדול הוא נקודת מבט או מוקד שלאורם אפשר ללמוד את היחידה. כוחו של הרעיון הגדול הוא להעלות את הבנת הנושא לתובנת־על (הנוגעת לנושאים רבים נוספים).

התכנים והמיומנויות בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות, המפורטים בחוזר זה (וראו גם בהמשך **הבנת הנקרא והבעה בכתב ברצף השש־שנתי**), נגזרים ישירות מתוך ההגדרה ל**אוריינות לשונית** וביטוייה: [3]

אוריינות לשונית היא היכולת להשתמש בשפה דבורה וכתובה למגוון מטרות חברתיות, לימודיות ואישיות. היא כוללת את היכולת להבין ולהעריך טקסטים דבורים וכתובים ולהתמצא בהם, לבטא מחשבות ורגשות, לנסח רעיונות ודעות ולהגן עליהם, להציג מידע בצורה בהירה ולכידה (קוהרנטית) ולנהל תקשורת איכותית עם אחרים. כל זאת בהתאמה לנסיבות ולקהל היעד ומתוך ידיעה של הלשון והיכרות עם אוצרותיה בזיקה למטען התרבותי והחברתי שהיא נושאת.

הבנת טקסטים דבורים וכתובים היכולת לאתר, להתמצא, לפרש ולמצות את המשמעויות של טקסטים דבורים וכתובים	
יכולת ליבה	**פירוט**
איתור מידע, פרשנות והיסק	• להאזין לדברי אחרים תוך מעקב אחר רצף הדברים ובקשת הבהרות בהתאם לצורך. • לקרוא באופן שוטף ומדויק. • לאתר מידע גלוי ולאחזרו. • להבין את מטרת הטקסט הדבור והכתוב. • לזהות את הרעיונות המרכזיים ולדלות פרטים נדרשים בהתאם למטרות הקריאה וההאזנה. • להבין מידע משתמע. • להסיק מסקנות, להציע פרשנות על סמך הכתוב או הנאמר ולנקוט עמדה בנוגע אליהם. • ליישם את הידע בהקשרים שונים.
מיזוג מידע	• להבין את מטרות ההשוואה והמיזוג. • להשוות ולמזג מידע ממקורות טקסטואליים שונים.
הערכה	• לבחון באופן ביקורתי את הטקסט הדבור והכתוב (מבחינת הלשון והתוכן) ואת התאמתו להקשר. • להשתמש בידע הלשוני ובידע על השיח (מבנה טקסט, סוגה, משלב וכיו"ב) כדי לזהות אמצעים סגנוניים ורטוריים ולהעריך את השפעתם על המידע הנמסר.
הפקת טקסטים כתובים ודבורים היכולת להשתמש במיומנויות לשוניות, קוגניטיביות ותקשורתיות כדי לבטא (בעל־פה ובכתב) מחשבות ורגשות, לנסח רעיונות ודעות, להסביר עמדות ותפיסות ולהגן עליהן, ולהציג מידע או תובנות בצורה ממוקדת, קוהרנטית, משכנעת ומותאמת לנסיבות, למטרות ולקהל היעד	
יכולת ליבה	**פירוט**
ייצוג משמעויות בכתב ובעל פה	• להשתתף בשיחה או בדיון באופן המותאם למוסכמות השיח, למשלב הלשוני ולמטרות התקשורת. • להציג בכתב ובעל פה מידע ורעיונות באופן בהיר, קולח וממוקד בהתאמה לנסיבות, למטרות ולנמענים. • להגיב (בכתב או בע"פ) לטקסט דבור או כתוב בצורה בהירה ומנומקת.

[3] את ההגדרה וביטוייה ניסחו חברי הוועדה של משרד החינוך (לפי סדר הא"ב): תומר בוזמן, דליה הלוי, ד"ר ציונה לוי, ד"ר נועה ליבוביץ', אימאן עואדיה, ד"ר עליזה עמיר, גילה קרול, ד"ר ענר רוגל.

בנייה וארגון של טקסט דבור או כתוב	• לארגן טקסט דבור וכתוב באופן מקושר, רציף, לכיד (קוהרנטי) ומכוון מטרה בהתאמה לסוגה. • לייצר טקסט דבור וכתוב תקין מבחינה לשונית תוך הקפדה על המשלב הלשוני, ההולם את נסיבות התקשורת.
הצגה ושכנוע	• להציג טיעון כתוב או דבור מנומק תוך שימוש מושכל בידע לשוני ובידע על השיח (מבנה טקסט, סוגה, משלב, אמצעים רטוריים) ההולמים את המטרה ואת הסוגה. • להשתמש בידע לשוני ובידע על השיח כדי לשכנע את הנמען שתוכן הטקסט הדבור והכתוב הוא בעל ערך וראוי לתשומת לב. • לעמוד בפני קהל ולהציג מידע בצורה קולחת ומשכנעת. • לעשות שימוש מושכל במילים תוך הבנת כוחן הפוליטי, החברתי והמוסרי.

מתוך : **דמות הבוגר 2030**, משרד החינוך (2020)

1.1 הבנת הנקרא ברצף השש־שנתי

בכל שנות לימודיו נדרש התלמיד לקריאה של טקסטים מסוגים שונים ובהיקפים שונים ולמענה על שאלות במדי ההבנה השונים. ממדי ההבנה באים לידי ביטוי במסגרת המושגית של **PISA 2018** ובמפרט התכנים להוראה ולהיבחנות.

קטגוריות־העל והתהליכים הקוגניטיביים על פי המסגרת המושגית של PISA 2018

קטגוריות־על בסולם 2018 (ממדי הבנה)	תהליכים קוגניטיביים 2018
	שטף הקריאה
איתור מידע	נגישות ואחזור מידע בתוך הטקסט
	חיפוש טקסט רלוונטי ומיון מידע
הבנה (פרשנות והיסק)	ייצוג של משמעות מילולית
	מיזוג מידע והסקת מסקנות
הערכה ביקורתית ורפלקציה	הערכת האיכות והמהימנות
	הערכה של תוכן וצורה
	זיהוי של עימות (קונפליקט) והתמודדות עימו

מתוך (PISA 2018 Draft Analytical Framework (2016, p. 21

מפרט המיומנויות על־פי קטגוריות־העל והתהליכים הקוגניטיביים למבחנים בשפת־אם

- **איתור מידע**
  - איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
  - זיהוי קִשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
  - ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
  - זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט

- **הבנה (פרשנות והיסק)**
  - הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
  - הבנת מטרת הטקסט
  - הבנת נושא הטקסט
  - הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
  - הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
  - הבנת עמדתו של כותב הטקסט
  - הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
  - הבנת קִשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
  - הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט

- הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הֶקשר
- הבנת אִזכורים שונים המופיעים בטקסט
- מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
- יצירת הכללות ופירוט
- השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים
- הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומֵחלקים ממנו

- **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט

- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה־טקסטואלית)

- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**
- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים־רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגי־רטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

סוגי הטקסטים

- מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו
- ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים
- מאמרי עמדה ושכנוע
- טקסטים שימושיים
- טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים
- טקסטים בלתי מילוליים, כגון קריקטורות ואיורים

1.2 הבעה בכתב ברצף הששׁ־שנתי

כתיבה היא אחת המיומנויות המרכזיות בהוראה בכלל ובהוראת עברית בפרט, והיא כוללת תהליכים קוגניטיביים מורכבים. אף־על־פי שתוכני הבנת הנקרא וההבעה בכתב מוצגים בנפרד מטעמי נוחות, יובהר כי אין לימודי הבנת הנקרא ללא ההבעה בכתב ולהפך. שני התחומים שלובים זה בזה: תהליכי ההבנה נבדקים גם בכתיבה של התלמיד כשם שאיכות הכתיבה וסגנונה נבחנים גם במטלות ההבנה.

הוראת תחום ההבעה בכתב היא ספירלית. נושאים רבים חוזרים על עצמם ברמות שונות של העמקה ושל מורכבות בהתאם לשכבת הגיל. תלמידים רבים ניצבים בפני מחסומי כתיבה. על כן, חשוב כי תהליכי הכתיבה יהיו מדורגים ככל האפשר ויתבטאו במעבר הדרגתי מהכתיבה הסיפורית

(נרטיבית) והבלתי פורמלית לכתיבה העיונית והפורמלית. בתוך כך ראוי שיהיה מעבר הדרגתי בהיקפי הכתיבה: מהכתיבה המצומצמת והקצרה לכתיבה ארוכה ורחבת היקף.

יש להקצות לפחות שעה או שעתיים שבועיות לקריאה ולכתיבה בעקבותיה. על הכתיבה להיות תהליכית ומלווה בתהליכי ויסות[4], משוב, שכתוב ובקרה. בנסיבות טבעיות הכתיבה נעשית בדרך כלל מתוך מניע כלשהו. לכן על המורה להקדים לכתיבה פעילות שתיצור הניעה (מוטיבציה) אצל הכותבים וליצור סיטואציה רלוונטית לכתיבה. על הכתיבה להיות לנמען אמיתי (שאינו רק המורה הבודק את הכתיבה) ולמטרה אותנטית הנוגעת לעולמו של התלמיד. כדאי להקפיד על כתיבה בזיקה לטקסט אחד או יותר במידת האפשר ולהימנע מהוראת כתיבה באמצעות תבניות קבועות.

בהוראת כתיבה ממזגת יש לעמוד על עקרונות של מיון והכללה ועל המאחד לעומת המייחד בין הטקסטים ביחס לעניין מסוים. התוצר הנדרש הוא **תוצר כתיבה עצמאי** אשר יבטא הבנה מעמיקה של התלמידים בטקסטים שקראו. הבנה זו צריכה לכלול **את היחסים בין הטקסטים, את העמדות השונות העולות מהם, את קווי הדמיון והמאחד ביניהם לצד המייחד כל אחד מהם**. כלומר, במהלך הכתיבה הממזגת הקוראים־הכותבים קוראים טקסטים אחדים בנושא אחד וממזגים אותם לכדי טקסט חדש. תוצר הכתיבה הממזגת בחטיבת־הביניים אינו סקירת ספרות אקדמית בהכרח, ולכן אין צורך לאזכר את המקורות על־פי דרכי האזכור האקדמיות המחויבות בחטיבה העליונה. בשלב חטיבת הביניים אפשר להסתפק בהכללה של רעיונות משותפים בלא להזכיר מפורשות את מקורות המידע.

חשוב לציין שיש פרקטיקות ודרכים שונות לקדם כתיבה: הערכה של רכיבים מסוימים בכתיבה או של התוצר כולו, משוב עמיתים, פעילות כיתתית להערכת תוצרים ויצירת תבחיני הערכה, משוב ובקרה עצמית של התלמיד וכדומה.

מהלכי כתיבה ותיעודם בתלקיט (תיק עבודות)

התלקיט כולל ראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה של הלומדים בחומר הנלמד. בתחום הדעת עברית התלקיט מהותי לקידום מיומנויות בתחום הדעת: תהליכי קריאה, כתיבה, בקרה ושכתוב. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמיד עובר במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמיד קורא ומשמשים לו תשתיות לכתיבה, הטיוטות שהתלמיד כותב, המשוב שהתלמיד מקבל מעמיתיו וממוריו והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב שהתקבל.

כתיבה ארוכת טווח נוגעת למשך הזמן המוקדש לתהליך הכתיבה ולעיסוק בה עד ליצירת התוצר הסופי, והיא כוללת עדויות לתהליך שעבר התלמיד בתהליך הכתיבה כמתואר לעיל. לצד זה חשוב לזמן כמה שיותר פעילויות כתיבה קצרות טווח המאופיינות בדרך כלל במטרות ממוקדות ונקודתיות של השיעור, כגון מענה נרחב לשאלה, כתיבת תגובית או רשומה קצרה, מכתב לרשויות וכיוצא בזה.

המלצות לארגון התלקיט, לתכנון מהלכי הכתיבה ולהערכת תוצרי הכתיבה יינתנו בהדרכה ובהשתלמויות.[5]

[4] ויסות הכתיבה הוא התהליך שבו הכותב מנהל את מחשבותיו, את רגשותיו ואת מעשיו כדי להגיע למטרות הכתיבה: שיפור יכולותיו ושיפור הטקסט הכתוב. מתוך ליכטינגר, ע' (2008). **האתגר שבהבעה: תהליכי ויסות ואסטרטגיות בכתיבה**. תל אביב: מכון מופ"ת.

[5] עוד על התלקיט קראו בסעיף 3.3.

רכיבי ההערכה בכתיבה:

• **תוכן ומבנה**	רכיבים גנריים להערכת כתיבה:
	- **ציר רעיוני**: לטקסט ציר רעיוני ברור הכולל כמה רעיונות (בהתאם להיקף הכתיבה) המוצגים ביחידות **מפותחות ומובחנות** המקשורות באופן **ברור וקוהרנטי**. - **פתיחה וסיום:** בטקסט יש פתיחה וסיום ההולמים את סוג הכתיבה. - **מודעות לנמען**: הטקסט מכיל את המידע הדרוש לנמען כדי להבין במה דברים אמורים, לדוגמה: הגדרת מושגים רלוונטיים, מילוי פערי מידע וכדומה. - **רלוונטיות**: הטקסט נמנע ממידע עודף וממידע שאינו רלוונטי - **קישוריות**: בטקסט נעשה שימוש הולם באמצעי קישור מגוונים: מילות קישור, מאזכרים וכדומה. - **ארגון הטקסט**: הטקסט מאורגן כראוי מבחינה גרפית. בטקסט מודפס: חלוקה לפסקות, מעברים משורה לשורה, גודל גופן אחיד, הדגשות, רווח אחיד בין השורות, העדר רווח לפני סימני פיסוק וכדומה. בטקסט שאינו מודפס יש להקפיד בעיקר על החלוקה לפסוקת ועל המעבר משורה לשורה.
• **תוכן ומבנה**	בהערכת **כתיבה ממזגת** יש להעריך גם את הרכיבים האלה:
	- **השמטה**: הפחתת מידע שאינו חיוני למטרת המיזוג - **הכללה**: ניסוח מכליל של מידע משותף מהטקסטים השונים והימנעות מחזרה על אותם רעיונות מפי כותבים שונים - **הבניה**: ארגון מחדש של הטקסט על־פי מטרות המיזוג - **העתקה גורפת:** הימנעות מהעתקה גורפת של חלקים גדולים ממקורות המידע השונים - **דרכי מסירה:** שימוש מגוון בדרכי המסירה השונות: דיבור ישיר, דיבור עקיף והסגרים - **פועלי הבעה/אמירה**: שימוש מותאם ומדויק בפועלי ההבעה/האמירה
	כתיבה בזיקה **למקורות מידע**:
	- בכתיבת מאמר טיעון הנשענת על מקורות מידע: מאמרים וטקסטים שונים, יש להקפיד על הבאת הדברים בשם אומרם תוך שימוש בדרכי המסירה השונות (אין חובת כתיבה על־פי נורמות כתיבה אקדמיות). - בכתיבה ממזגת למטרת סקירה תיאורטית (בחטיבה העליונה) יש לאזכר את מקורות המידע על פי נורמות הכתיבה האקדמית.
• **לשון ומבע**	- **תחביר**: משפטים שלמים הבנויים כהלכה, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור - **מורפולוגיה**: שימוש תקין בצורות הנטייה (כגון שימוש תקין באותיות איתי"ן, שימוש תקין בנטיית מילות היחס, הבחנה בין נטיית היחיד לנטיית הרבים) - **פיסוק**: שימוש נכון והולם בסימני הפיסוק - **כתיב**: העדר שגיאות כתיב - **משלב**: שימוש במשלב לשוני אחיד לאורך הטקסט המתאים לנסיבות השיח. - **אוצר מילים**: עושר לשוני, גיוון ודיוק במשמעות

נוסף על הרכיבים שלעיל מומלץ לתת ביטוי לרכיבים שלהלן:

• **כתיבה תהליכית**	- טיוט ושכתוב - הגשת מטלות בזמן ובהתאם לדרישות
• **כתיבה בבחינה או בדיקת תוצר סופי**	- הבנת המטלה - כתיבה בנושא הנדרש במטלה - היענות למאפייני הסוגה - כתיבה בהיקף הנדרש

1.3 מיזוג מידע בקריאה ובכתיבה

המיומנות מיזוג מידע ממקורות אחדים עומדת בבסיס האוריינות האקדמית, והיא תנאי חיוני לרכישת דעת ממקורות שונים (שריג, 1991). מיזוג המידע מאפשר ללומד להתמודד עם כמויות גדולות של מידע כדי ליצור תובנות חדשות. לצד הדרישות הקוגניטיביות של הקריאה המיזוג כרוך גם בייצוג המידע באמצעות כתיבה תוך שימוש במבנים לשוניים ההולמים את המשמעויות הלוגיות העומדות בבסיס המטלה (עמיר ואתקין, 2016).

המונח מיזוג עשוי להתייחס למשימות שונות: החל בזיהוי קשרים ויחסים בין פרטי המידע המופיעים במקורות השונים (לדוגמה קשרים של ויתור וניגוד, הוספה, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט), בין שני משפטים סמוכים באותו המקור, דרך הבנת הקשר בין כמה פסקאות וכלה בזיהוי הזיקות בין פיסות מידע בטקסטים שונים. כבר בראשית כיתה ז יש צורך בהוראה מפורשת של פעולות מיזוג מידע ברמת המשפט, הפִסקה והטקסט ובממדי הבנה שונים.

במשימות שיש בהן פעולות מיזוג רמת הקושי נקבעת ממספר פיסות המידע שיש לבחון, מכמות המידע המתחרה, ממידת הבלטת המידע ומאופי הטקסט: ככל שהתוכן מוכר פחות ומופשט יותר וככל שהטקסט ארוך ומורכב יותר, כך המשימה קשה יותר.

עוד על כתיבה ממזגת קראו בסעיף 1.2 ובסעיף 3.5.

1.4 עקרון "ההקשר במרכז" בהוראת עברית: הבנה, הבעה ולשון

סביבה אופטימלית לאוריינות היא סביבה המעניקה הקשרים רחבים ככל האפשר המובילים למשימות שיש בהן בחירה ועניין. היכולת לבחור ולנהל משימות מאפשרת לתלמידים לתפוס את עצמם כלומדים כשירים. התפיסה העצמית הזאת מטפחת את המעורבות ואת ההניעה (המוטיבציה) שלהם במשימות אוריינות בכלל ובכתיבה בפרט. על כן בעבודה על הטקסטים ובמטלות הכתיבה יש לשאוף ליצירת הקשרים אותנטיים ורלוונטיים ככל האפשר.

ההקשר שבו האירועים הלשוניים מתרחשים או שבתוכו נוצר הטקסט הוא חלק בלתי נפרד מן השימוש בשפה. במונח "הקשר" הכוונה אינה רק להקשר הטקסטואלי – היינו: הסביבה הלשונית הטקסטואלית שהמילה, המשפט או הפסקה נתונים בה – אלא להקשר במובנו הרחב: הסביבה החברתית והתרבותית. כך, למשל, בדיון בתופעת לשון האופיינית ללשון ימינו תינתן הדעת לרקע שעליו התופעה צומחת, כלומר למגמת ההתפתחות של העברית כיום ולתופעות לשון קרובות הצומחות על אותו הרקע.

בבחירת טקסטים ובדיון בהם לא נפקד מקומם של ההקשר הנסיבתי ושל ההקשר החברתי והתרבותי המשפיעים על עמדת הכותב, על רמת הלשון ועל אוצר המילים שהוא בוחר בהם, על אורך הטקסט, על הדוגמאות שהוא מביא ועוד. יודגש שהמושג 'הקשר' אינו שייך רק לטקסטים כתובים אלא גם ללשון הדיבור.

בכתיבה יש לשאוף שהמטלה תכלול הקשר אותנטי ורלוונטי למציאות חייהם של התלמידים ותהיה מכוונת לנמענים פוטנציאליים אמיתיים ככל האפשר. זאת כדי לעודד את ההניעה (המוטיבציה) של התלמידים לכתיבה.

את פרקי הלשון יש ללמד, במידת האפשר, בזיקה לטקסטים בהיקפים שונים, לרבות טקסטים זעירים (כותרת, פתגם, סיסמה) מתוך העיקרון של הלשון המשרתת את הטקסט. יודגש כי בתרגול ובהיבחנות יש מקום גם לעיסוק ממוקד בלשון שלא מתוך הטקסט השלם בהכרח. במקרה זה יש חשיבות להבנה מעמיקה של הרכיבים הלשוניים ולתרומתם לפיתוח המודעות הלשונית של הלומד.

2. חטיבות הביניים

2.1 מטרות ויעדים בהוראת העברית בחטיבת הביניים

חטיבת הביניים היא צומת מרכזי בכל הנוגע לעיסוק בשפה בלמידה. המעבר מבית הספר היסודי לחטיבת הביניים מאופיין במעבר ממסגרת לימודית הכוללת מספר מצומצם יחסית של תחומי דעת למסגרת אקדמית למחצה, המאופיינת במספר רב של מקצועות, אשר מלמדים אותם מורים-מומחים בתחומם. לצד האוריינות הלשונית הכללית (**האוריינות הגנרית**) הולכת ומתחדדת האוריינות הייחודית לתחומי הדעת (**האוריינות הדיסציפלינרית**), וזהו האתגר הגדול של כלל המורים בחטיבת הביניים ושל המורים לעברית בפרט. בתוך כך שיעורי העברית מעמיקים את הידע המטה־לשוני ומבקשים לתת בידי התלמיד כלים להבנה מעמיקה של המערכת הלשונית בשפה העברית, הבנה שתשריש אצל הלומד שפה רהוטה ותקנית בדיבור ובכתיבה ותסייע בקריאה ובהבנה של טקסטים מורכבים ומגוונים.

המטרות המרכזיות של הוראת העברית בחטיבת הביניים

- טיפוח עניין וסקרנות כלפי הלשון בכלל וכלפי הלשון העברית ודרכי השימוש בה בפרט
- הוקרת הלשון העברית על רבדיה מתוך הבנת ערכה הרוחני לעם היהודי ומתוך הבנת תפקידה המרכזי בתהליך התחייה הלאומית
- שיפור הכשירות האוריינית הדבורה והכתובה בשפת האם עברית על־פי תוכנית הלימודים בעברית ובהתאמה ליעדי משרד החינוך ודמות הבוגר 2030
- טיפוח מודעות למבנה השפה ולשימושיה בהקשרים שונים בשיח הדבור ובשיח הכתוב
- שילוב טקסטים מסוגים שונים ומתחומי דעת שונים בשיעורי העברית: הבנה, הבעה ולשון לשם תרגול והטמעה של המיומנויות האוריניות בקריאה, בכתיבה, בדיבור ובהאזנה ושל הנושאים הלשוניים
- טיפוח הכשירות הלשונית של התלמידים ושימוש תקין בלשון
- שילוב התקשוב בהוראת העברית, לרבות הכלים הדיגיטליים הרלוונטיים לתחום הדעת
- גיוון בדרכי הערכה חלופיות והטמעת התלקיט בתהליך ההוראה־למידה
- שיפור עמדות התלמידים כלפי המקצוע עברית
- שילוב של מיומנויות אוריניות בשיעורי המקצועות השונים בבית הספר. ראו פירוט להלן:

שלהב"ת בראייה בית־ספרית – הוראת העברית כאמצעי

המקצוע "עברית" קשור בכל מקצועות הלימוד בבית הספר. כישורי ההבנה וההבעה המטופחים בלימודי העברית משמשים את הלומד בכל מקצועות הלימוד. הוא הדין במה שנוגע לכתיבת עבודות, לחלופות בהערכה, לניסוח דברים בכתב ובעל־פה בסיטואציות שונות בחיי היום־יום וכיוצא בזה. שילוב האוריינות בתחומי הדעת השונים מושתת על עקרונות של שיתוף פעולה עימם מן ההיבט האורייני ותומך ביצירת קשרים הדוקים בין המורים לעברית לבין המורים בתחומי הדעת האחרים כדי לפתח שפה משותפת בכל הקשור לעיסוק במיומנויות הלשון, הבנת הנקרא וההבעה בכתב ובעל־פה.

ראייה מערכתית חשובה ביותר להטמעת עקרונות שלהב"ת בתחומי הדעת. עקרונות שלהב"ת יכולים להתבטא באופנים שונים, כגון מיזמים בין־תחומיים שהציר המארגן שלהם הוא אורייני; יישום ההיבט האורייני כפי שמופיע בתוכניות הלימודים בתחומי הדעת; בחירת מיומנויות חוצות תחומי דעת ועוד.

יש למסד ישיבת צוות קבועה המשותפת לצוותי המורים לעברית ולצוותים במקצועות רבי־המלל, לתחומי הדעת הנבחרים (לבחירת בית הספר) או לנציגי הצוותים הללו על פי אחד מהדגמים המוצעים בעקרונות שלהב"ת. חשוב שבית הספר יצרף מורים מובילים (כגון רכזי מקצוע) בתחומי הדעת האחרים להדרכה הבית־ספרית. כמו כן, חשוב שהאחראי על הפדגוגיה בבית הספר יהיה שותף לתכנון ההדרכה הבית־ספרית וישתתף במפגשי ההדרכה. המידע על ההדרכה הבית־ספרית ועל שילובם של מורים מתחומי הדעת השונים מופיע בפורטל הפדגוגי. התשתיות השונות לפגישות מקוונות (זום ודומיו) נוחות ומתאימות לקיום מפגשים אלו, בייחוד במציאות שלא מאפשרת מפגשים בבית הספר.

לפרטים נוספים על יישום עקרונות שלהב"ת בראייה הבית־ספרית יש לפנות ל**ד"ר עליזה עמיר**

יחידות הוראה מקוונות ומחולל הוראה לחטיבת הביניים

לקראת שנת הלימודים תשפ״א החל במזכירות הפדגוגית פיתוח מערך כלים חדש המשלים את תיק מורה ומלווה את לימודי התוכן מכתות א עד כיתות ט. מערך זה כולל **יחידות הוראה מקוונות ולצידן מחולל הוראה.** יחידות ההוראה בנויות בפלטפורמה דיגיטלית חדשנית על־פי נושאי תוכניות הלימודים בכל תחומי הדעת.

כל יחידת הוראה תכלול מערך של כחמישה שיעורים הבנויים סביב רעיון גדול מרכז. היחידות מציעות מהלכי הוראה מגוונים לכל שיעור, רעיונות לפעילויות והשראה להוראה מעשירה. בכל פריט הוראה מוטמעות המיומנויות המרכזיות לתחום הדעת ולשיעור המסוים, ערכים שהלימוד מזמן עיסוק בהם והצעות לפרקטיקות מגוונות להוראה. המורים מוזמנים לבחור על־פי שיקול דעתם את הפריטים המתאימים להם ביותר מבין הפריטים המוצעים לבחירה.

נוסף על כך לצד יחידות ההוראה יעמוד לרשות המורים מחולל הוראה, שאליו יש לגרור את הפריטים שנבחרו, לערוך אותם ולהפוך אותם לשיעורים בתצורות שונות: שיעורי פנים אל פנים, שיעורים מקוונים ללמידה מרחוק סינכרונית או שיעורים ללמידה א־סינכרונית. את השיעורים אפשר לשמור בסביבה האישית של המורה ולחזור אליהם בכל עת.

באמצע אוגוסט יעלו יחידות ההוראה הראשונות בהיסטוריה, בספרות, באנגלית, במדעים ובגיאוגרפיה. מידי חודש יעלו יחידות נוספות בתחומי דעת נוספים עד להשלמת כל תוכנית הלימודים. אנו מקווים כי יחידות ההוראה יסייעו למורים בתכנון הוראה מיטבית, יקדמו הטמעת מיומנויות וערכים בהוראה ויעניקו למורים כלים נוספים לפיתוח והתקדמות.

2.2 מפרט התכנים והמיומנויות בחטיבות הביניים ופריסתם הרב־שנתית

בסעיף זה מפורטים כל התכנים והמיומנויות האמורים להילמד בשגרה. את תוכנית העבודה הבית־ספרית לשנה"ל תשפ"א יש לבנות על־פי מיקוד חטיבת הביניים.

עקרונות בתוכנית הלימודים לחטיבת הביניים

- החומר הנלמד הוא **ספירלי ומצטבר**: בכל שכבת גיל נכללים תוכני הלימוד מהשנים הקודמות. מיקוד הנושאים המופיע בכל שכבת גיל הוא בעיקר לצורך **הקניה ולמידה מפורשות** של המיומנות או של הנושא הלשוני. רמת המורכבות של הטקסטים כמו גם מורכבות המיומנות תעלה עם שכבת הגיל.
- הנושאים המופיעים בכל שכבת גיל הם **דרישות הסף** לשכבת הגיל, על כן התלמידים ייבחנו גם בנושאי הלימוד שנכללים בשכבות הגיל הצעירות יותר. בכיתות מתקדמות או לתלמידים מתקדמים בכיתה מומלץ להנגיש תכנים ברמה גבוהה יותר.
- התכנים בטבלאות בהמשך מוצגים על־פי תחומי השפה, אולם הוראת שפה מחייבת את **השילוב בין התחומים**. כך למשל הקריאה והכתיבה חייבות להזין זו את זו. גם הידע על הלשון יילמד לעיתים במבודד ולעיתים בהקשרים מתאימים של הוראת הבנת הנקרא והכתיבה.

מיומנויות חוצות גיל בתוכנית הלימודים בחטיבת הביניים

- **איתור מידע, הבנה והערכה ביקורתית** בתהליכי ההוראה ובמשימות כמפורט בסעיף 1.1
- **אסטרטגיות קריאה** בדגש על "כניסות" שונות לטקסט ו"קריאות" שונות של טקסט
- איתור **מידע משותף או מתחרה** בתוך הטקסט או בין טקסטים שונים ומיזוג מידע מטקסטים דבורים וכתובים, רציפים ובלתי רציפים, כולל טקסטים חזותיים (בזיקה לסוגי הטקסטים ולהיקפים הנדרשים בכל שכבת גיל)
- **חיפוש מושכל** אחר מקורות מידע אמינים ומהימנים ברשת
- **כתיבה תהליכית** המבוססת על הֶקשרים אותנטיים וטבעיים תוך שימוש מושכל בתשתיות ידע (כגון מאמרים, סרטונים וכדומה)
- שילוב **תקשוב** בצורה מושכלת המקדמת את תחום הדעת
- שילוב דרך קבע של מיומנויות **הבעה בעל־פה** כשהן מטרה לכשעצמה (על פי נושאי הלימוד המפורטים בהמשך) וכשהן אמצעי בהוראת התחומים הנוספים, כגון דיון מובנה בנושא הטקסט או הבעת עמדה בנושא הכתיבה.
- עיסוק מתוכנן ומזדמן ב**אוצר המילים** בכל ענפי השפה: בהוראת הבנת הנקרא, ההבעה בכתב, ההבעה בעל פה והדקדוק.

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
פריסת התכנים ושקלולם בציון	**הבנת הנקרא ואוצר מילים** 30-25% **הבעה בכתב** 30-25% **הבעה בעל פה** 15-10% **לשון ומטה לשון** 25-20%	**הבנת הנקרא ואוצר מילים** 25-20% **הבעה בכתב** 35-30% **הבעה בעל פה** 15-10% **לשון ומטה לשון** 30-25%	**הבנת הנקרא ואוצר מילים** 25-20% **הבעה בכתב** 25-20% **הבעה בעל פה** 15-10% **לשון ומטה לשון** 50-40%
מספר ש"ש	3 ש"ש	3 ש"ש	3 ש"ש

הבנת הנקרא

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
מספר הטקסטים בשנה	30-20	30-20	30-20
היקפי המילים בבחינה	2000-1000	2000	2000
מספר הטקסטים בבחינה	2 ייתכן טקסט מרכזי וטקסטים נלווים או טקסטים בלתי רציפים בהיקף הכולל הנזכר לעיל	3-2 ייתכנו טקסטים מרכזיים וטקסטים נלווים או טקסטים בלתי רציפים בהיקף הכולל הנזכר לעיל	6-3 ראו ההדגשים להלן
סוגי הטקסטים לקריאה	• הטקסטים יהיו מסוגים שונים (מודפסים, מקוונים, אינטראקטיביים) מסוגות שונות ולמטרות תקשורתיות מגוונות: **מסירת מידע, שכנוע והפעלה**. • חשוב לנצל את העיסוק בהבנת הנקרא להרחבת הידיעות על השפה בכלל והשפה העברית בפרט: תולדות הלשון העברית ותחייתה, מעמדה של העברית בימינו וכדומה. בפורטל המורים עומד לרשות המורים מאגר מאמרים בנושא. • למצגות בנושאים השונים, למערכת השידורים הלאומית ולחומרי עזר נוספים להוראה מרחוק לחצו **כאן**.		
	• מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שקופים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו • ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים • מאמרי עמדה ושכנוע במבנה לוגי־רטורי שקוף • מכתבי שכנוע: בקשה, תלונה והתנצלות • מחקרים, לרבות נגיעה לרכיבי הטקסט המחקרי: עורכי המחקר ומשתתפיו, נושא המחקר, תוצאות המחקר ומסקנות • דוחות • ידיעות עיתונאיות • דפי מידע ועלוני מידע, הוראות והדרכה • דיאגרמות, טבלאות ותרשימים פשוטים	**נוסף על סוגי הטקסטים של כיתה ז יש לעסוק בסוגי הטקסים האלה:** • מכתבי תגובה למערכת • יומני רשת (בלוג) • תעמולה ופרסומות • תגוביות • מאמרי דעה ושכנוע במבנים לוגיים־רטוריים שאינם שקופים בהכרח • הודעות ומסרים בדוא"ל וברשתות חברתיות, כגון ואטסאפ, טוויטר, אינסטגרם, פייסבוק ודומיהם • קריקטורות • דיאגרמות, טבלאות ותרשימים מורכבים	בכיתה ט יושם דגש על טקסטים מסוגים שונים (כמפורט בכיתות ז-ח) ועל ריבוי מקורות בכל משימה, וזאת כדי לשקף את השכיחות הרבה של טקסטים עתירי מידע בעולם הדיגיטלי הנוכחי. טקסטים כאלו אינם בהכרח קשים יותר אך מרחיבים את מניפת התהליכים הקוגניטיביים ברמה גבוהה.

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
נושאי הלימוד בהבנת הנקרא	**סדר הצגת הדברים אינו מעיד בהכרח על סדר הוראתם.** • **השאלה כטקסט** : ניתוח המטלה (פירוק השאלה) ותכנון התשובה • **נסיבות השיח** כגון רקע, מוען, נמען, זמן, במה, מטרה ומודעות לנמען בטקסט • **הפקת מידע מכותרות** • **טקסטים למטרות שכנוע במבנה לוגי שקוף:** הבחנה בין עובדה לדעה זיהוי טענה מרכזית מפורשת זיהוי עמדות שונות המוצגות בטקסט הבחנה בין טענה לביסוסה • **פעולות סיכום:** חילוץ עיקרי המידע למטרות השונות, מיון פריטי מידע וניסוח בהכללות. • **הפקת מידע מתרשימים** • **אחזור מידע בטבלה של עד שלושה פריטים מושווים על בסיס טקסטים נתונים:** שיבוץ נתונים לטבלה מלאה בחלקה שיבוץ נתונים לפי תבחינים נתונים ניסוח משפטי השוואה על פי הטבלה הסקת מסקנות מהטבלה • **השלמת תרשים זרימה** מלא בחלקו ובסיוע מחסן היגדים • **מיזוג מידע:** מידע משלים או מתחרה המפוזר בכמה חלקים בטקסט או בכמה טקסטים	**נוסף על הנושאים של כיתה ז יש ללמד את הנושאים האלה:** • **טקסטים למטרות שכנוע:** זיהוי רכיבי מבנה בטקסט טיעון : טענה, ביסוס הטענה (הנמקה / הצדקה) – נימוקים, דוגמאות וטענות נגד ניסוח טענה • **אחזור מידע בטבלה** לרבות ניסוח תבחינים	**נוסף על הנושאים של כיתות ז-ח יש ללמד את הנושאים האלה:** • **אחזור מידע בטבלה של עד חמישה פריטים מושווים** • **ניתוח, מיפוי ובנייה של תרשימי זרימה על פי היסודות המארגנים בטקסטים:** טיעון, תופעה, בעיה ופתרונה, סיבה ותוצאה, השוואה, רצף כרונולוגי, היבטים יושם דגש על תהליכים אלו : חיפוש מידע בכמה מקורות טקסטואליים, מיזוג מידע מכמה מקורות, הערכת המהימנות והאיכות של המידע והתמודדות עם קונפליקטים בין הרעיונות ובין הכותבים.

אוצר מילים וסמנטיקה

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
נושאי הלימוד באוצר המילים, הסמנטיקה והמילון	• אסטרטגיות לטיפול במילים שאינן מובנות, אינן מוכרות או בעלות רבדים שונים של משמעויות • הבנת משמעויותיהן של מילים בתוך הקשר או באמצעות ידע מורפולוגי: שורש, תבנית, משפחות מילים • יחסי מילים ומשמעים: יחסי נרדפות, ניגודיות והיכללות • התאמת ההגדרה והמשמעות המילונית להקשר • דרכי החיפוש במילון	**<u>נוסף על הנושאים של כיתה ז יש ללמד את הנושאים האלה:</u>** • מבנה ההגדרה: ההבחנה בין הפירוש לבין הדוגמה והמובאה; הגדרה על דרך ההכללה וההבחנה, הגדרה על דרך הנרדפות והניגודיות • פרטים דקדוקיים במילון: מין דקדוקי, חלקי דיבור (שם, פועל, תואר), נטייה ושורש	חזרה על נושאי הלימוד ועיסוק שיטתי לצד עיסוק מזדמן בהם

הבעה בכתב

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
היקף המילים במטלת הכתיבה	כ־150 מילים	כ־250 מילים	כ־350 מילים
	על המורים להרבות במטלות כתיבה קצרות טווח ולקיים לפחות שני מהלכי כתיבה ארוכי טווח במהלך השנה.		
מטרות הכתיבה	כתיבה למטרות שונות: **שכנוע, מסירת מידע והפעלה**		
עקרונות והדגשים	• על הכתיבה להיות תהליכית ומלווה בתהליכי ויסות, משוב, שכתוב ובקרה. • מטלות הכתיבה תהיינה בנסיבות טבעיות ככל האפשר ומתוך מניע כלשהו ולמטרה אותנטית הנוגעת לעולמם של התלמידים. • הוראת הכתיבה תזמן עיסוק בסוגים שונים של טקסטים. מקצתם ייכתבו בתהליכים קצרי טווח ומקצתם בתהליכים ארוכי טווח. אין הכוונה שהמורה יבדוק את כל תוצרי הכתיבה ואת כל השלבים בתהליכי הכתיבה; המורה יעריך את הכתיבה בצמתים מרכזיים של התהליך, לדוגמה הטיוטה הראשונה, התוצר סופי או הערכת המשובים האישיים של התלמידים. • כדאי להקפיד כי הכתיבה תהיה בזיקה לטקסט אחד או יותר במידת האפשר. מומלץ להימנע מהוראת כתיבה באמצעות תבניות קבועות ולאפשר בחירה בנושאים לכתיבה על־פי תחומי העניין של התלמידים. • מהלכי כתיבה ותיעודם בתלקיט (תיק עבודות): • התלקיט בחטיבת הביניים הוא עדות לתהליכי הכתיבה שהתלמיד חווה במהלך לימודי ההבעה בכתב ומציג עדויות לתהליך הכתיבה ולתוצרים הסופיים. יש לשאוף לכתיבה בסביבה מתוקשבת, שתאפשר לתלמידים לבצע תהליכי שכתוב משמעותיים וכן תשמר את כל התוצרים. (תלקיט דיגיטלי להוראה מרחוק: לפרטים נוספים על התלקיט הדיגיטלי המקוון – לחצו כאן) • אנו ממליצים כי התלמידים יבנו תלקיטים אשר ילוו אותם למשך כל שנות לימודיהם בחטיבת הביניים.		
נושאי הלימוד בהבעה בכתב	נושאי הלימוד יהיו המהלכים הקשורים לתהליכי כתיבה: *** מטרת הכתיבה * מודעות לנמען בזיקה לסוגים השונים של הטקסטים * תכנון * בקרה * משוב (מורה ועמיתים) * שכתוב * עריכה * הערכה**		

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
סוגי הטקסטים לכתיבה	• תכנון תשובה, כתיבת תשובה ושכתוב • סיכום של מקור מידע אחד • כתיבת עמדה מנומקת (כתיבת טיעון) בזיקה לטקסט ושאינה בזיקה לטקסט בהיקפים שונים: מרמת התשובה לשאלה עד רמת מאמר קצר (כ־150 מילים) • כתיבת טקסט שימושי • כתיבת כתבה לעיתון • כתיבה ליומן רשת (בלוג) • השוואה: כתיבת טקסט השוואה רציף, לכיד ומקושר על סמך הטבלה	**נוסף על הנושאים של כיתה ז יש ללמד את הנושאים האלה:** • כתיבה ממזגת על בסיס שני מקורות למטרת סיכום, כתיבת עלון מידע, תכנון מסלול וכדומה • כתיבת עמדה מנומקת (כתיבת טיעון) בזיקה ליותר מטקסט אחד ושאינה בזיקה לטקסטים בהיקפים שונים: תגובית, תשובה לשאלה, תגובה לטקסט, מאמר קצר (כ־250 מילים) • מכתב ודוא"ל רשמיים	**נוסף על הנושאים של כיתות ז-ח יש ללמד את הנושאים האלה:** • כתיבת טקסטים למטרות שונות ברצפים לוגיים שונים: רצף כרונולוגי, סיבה ותוצאה, בעיה ופתרונה, תופעה, גורמיה והשפעותיה, השוואה

הבעה בעל־פה (דיבור בציבור)

	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
כמות הצגות בשנה לתלמיד	2-1	2-1	2-1
עקרונות והדגשים	• פעילויות ההבעה בעל פה מתאימות ללמידה ולתרגול מקוונים במקרה של למידה מרחוק. • ההתנסויות בהבעה בעל־פה יכולות להיות עצמאיות או בזיקה ליחידות ההוראה שונות (ולהשתלב עם התכנים בהבנת הנקרא ובהבעה בכתב). • שילוב של מיומנויות הבעה בעל־פה ייעשה גם על־פי עקרונות שלהב״ת במקצועות השונים: קריאה בקול של יצירות בשיעור ספרות ושל פרקים בשיעורי בתנ״ך, הרצאה בשילוב מצגת או כרזה ודיון מתוכנן בתחומי־דעת שונים. • שילוב של מיומנויות ההבעה בעל־פה בהווי הבית־ספרי: קריינות והנחיה בטקסים, הרצאה ודיון בימי עיון או בשעות מחנך וכדומה.		
נושאי הלימוד בהבעה בעל־פה	• **קריאה** בקול של טקסט מנוקד ובלתי מנוקד • פעילויות הוראה מתוכננות של השתתפות **בשיחה** או **בדיון** באופן המותאם למוסכמות השיח ולמשלב הלשוני	**<u>נוסף על הנושאים של כיתה ז יש ללמד נושא זה:</u>** • **הצגה של מידע ורעיונות** בצורה ברורה וקולחת בפני קהל ובהתאמה לנסיבות ולקהל היעד במשך <u>כשתי דקות</u>. יש לשים דגש על עקרונות של דיבור בציבור, כגון פיתוח הרעיונות ואופן הצגתם.	**<u>נוסף על הנושאים של כיתות ז-ח יש ללמד נושא זה:</u>** • **הרצאת דברים** (פרזנטציה): הצגה של מידע ורעיונות בצורה ברורה וקולחת בפני קהל ובהתאמה לנסיבות ולקהל היעד במשך <u>כארבע דקות</u>. יש לשים דגש על עקרונות של דיבור בציבור ושל הכנת מצגת הנלווית להרצאה.

לשון ומטה־לשון

כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
• ידע הלשון יילמד מדי שנה ברמת **ההגה**, **המילה**, **הצירוף**, **המשפט והטקסט השלם** כמפורט בטבלה. • מומלץ לקשר בין העיסוק המפורש בידע המטה־לשוני למימוש שלו בהקשרים טקסטואליים ובענפי הלשון האחרים: כך התנועות וסימני הניקוד יילמדו בזיקה לקריאת טקסטים בעל־פה, השימוש הרטורי של שמות הפועל ושמות הפעולה יודגם בניסוח הכותרות וכדומה. • **תקינות לשונית** תהיה שזורה בכל נושאי הלימוד. ראוי כי העיסוק בתקינות לשונית ייגע בשאלות של נסיבות השיח, נורמטיביות אל מול קבילות, תפקידה של האקדמיה ללשון העברית וכדומה. • למצגות בנושאים השונים, למערכת השידורים הלאומית ולחומרי עזר נוספים להוראה מרחוק לחצו כאן.		
מרבית התכנים שלהלן מופיעים כבר בתוכנית הלימודים **חינוך לשוני** לבית הספר היסודי (הישג נדרש 8 בכיתות ו). • אופנויות השפה: לשון דבורה ולשון כתובה ההגה • ההגאים וסימני הכתב – הכרת המושגים: אות, עיצור, תנועה וסימני הניקוד. • הכרת שמות התנועות וקריאה מדויקת של טקסט מנוקד המילה • מבנה המילה: שורש ותבנית; זיהוי השורש והמוספיות: תחיליות, תוכיות וסופיות (לרבות כינויים חבורים) • חלקי הדיבור: *מילות התוכן*: שם העצם (לרבות שם הפעולה), שם התואר, הפועל ושם הפועל, תוארי הפועל השקופים (כגון לאט, יחד, מחר), הכינויים *מילות תפקוד*: מילות היחס ומילות הקישור • היכרות עם מערכת הפועל: הגופים והזמנים (כולל הציווי) והשימוש בהם בהקשר תפקידי צורות הבינוני	**נוסף על הנושאים של כיתה ז יש ללמד את הנושאים האלה:** המילה • מערכת הפועל בגזרת השלמים: נטייה, מיון ויצירה של פעלים בתוך הקשר; • משמעויות הפועל – פעיל וסביל: זיהוי, המרה והתפקיד הרטורי במשמעויות אלה בטקסט. המשפט • גרעיני המשפט הפועלי: גרעין הנושא וגרעין הנשוא (הפועלי). • התאם תחבירי • המרה ממשפט פעיל למשפט סביל ולהפך שם המספר • המספר הסודר	**נוסף על הנושאים של כיתות ז-ח יש ללמד את הנושאים האלה:** מערכת הצורות (בגזרת השלמים) • מערכת הפועל בגזרת בשלמים לרבות שורשים בעלי ארבעה עיצורי שורש • עקרון התצורה המסורגת לעומת התצורה הקווית בדרכי התצורה האלה: שורש ומשקל, בסיס וצורן סופי, הלחם בסיסים • יש לעמוד על משמעויות משקלים נפוצים: קַטָל, קַטֶלֶת, קִטָלוֹן, מִקְטָל, מִקְטָלָה, מַקְטֵל, מַקְטֵלָה ומשקלי שמות הפעולה • יש לעמוד על משמעויות צורני הגזירה הסופיים הנפוצים: סָן, סִית, סִיָה, סוֹן, סִי (ליצירת שם תואר) תחביר המשפט הפועלי והטקסט • סוגי המשפטים: פשוט, איחוי (מחובר) ומורכב. יש להורות את ההבחנה בין סוגי

הכרת הבניינים: הדגש בשלב זה הוא על הכרת שמות הבניינים והיכולת לנוע עם הפועל באותו הבניין בין הגופים והזמנים השונים בתוך הקשר הַשְׁלִימוּ את דבריכם – הִשְׁלַמְתֶּם את דבריכם, המסמך יִכְתֹּב – המסמך נִכְתַּב הצירוף • הצירופים השמניים: צירוף הסמיכות – זיהוי, תפקיד, יידוע, ריבוי, צירוף שם העצם ושם התואר – זיהוי, יידוע וריבוי • ההבחנה שבין צירוף למשפט המשפט • המשפטים: משפטי החיווי לעומת משפטי שאלה • פירוק משפטים והרכבתם ברמה בסיסית. • היחסים הלוגיים ומילות הקישור המבטאות אותם. את הקשרים הלוגיים יש להורות ברמת המשפט, הפסקה והטקסט השלם לצורכי ההבנה וההפקה של הטקסטים. יש לעמוד על השימוש המדויק של מילות הקישור בתוך הטקסט. יש לעמוד על היחסים הלוגיים האלה: הוספה, זמן (כרונולוגיה), סיבה ותוצאה, תנאי, ניגוד, ויתור והסתייגות, עימות והשוואה. • דרכי מסירת הדיבור: דיבור ישיר ודיבור עקיף • תפקידי סימני הפיסוק: נקודה, סימן שאלה, סימן קריאה, נקודתיים, מירכאות שם המספר • המספר המונה לציון מניה ולציון תאריכים		המשפטים בחתך רוחב ובמבט על. (הדגש בהוראה אינו בניתוח ותחימת איברים ופסוקיות. אין ללמד סוגי פסוקיות) • בניית משפט משני משפטים והמרה בין סוגי המשפטים • הפיסוק התקין: נקודה, פסיק, סימן שאלה, סימן קריאה, נקודתיים ומירכאות שם המספר • המספר סתמי

2.3 משימות הערכה בחטיבות הביניים בשנה"ל תשפ"א

כדי לקבל תמונה עדכנית על הידע ועל המיומנויות של התלמידים אנו ממליצים כי מבחני המיצ"ב הפנימי שהגיעו לבתי הספר טרם הפסקת הלימודים בתש"ף ושתוכננו להעברה בכיתה ח לקראת סוף שנת הלימודים יועברו בתחילת כיתה ט בשנת הלימודים תשפ"א. בתי הספר שהזמינו מארז מבחנים פנימיים בשנה"ל תש"ף ולא קיבלו אותו, יקבלו אותו בתחילת תשפ"א.

נוסף על המבחנים המודפסים המוצעים לשכבה ט תעמיד ראמ"ה לרשות בתי הספר את מגוון כלי המיפוי המיועדים להעברה פנימית בתחילת שנת הלימודים. הקבצים וכלי העזר הנלווים יישלחו למנהלי בתי הספר באופן דיגיטלי (גישה למנהלים בלבד). מועדי שליחת הקבצים ואופן שליחתם יימסרו בהמשך מטעם ראמ"ה.

השימוש בכלי המיפוי הוא רשות ונתון לבחירת בית הספר. בית הספר אינו נדרש לדווח על התוצאות לגורם חיצוני כלשהו. מאחר שמדובר בכלֵי הערכה פנימיים ומאחר שיש שונוּת בין בתי הספר בתהליכי ההוראה והלמידה, הן בשגרה הן כתוצאה ממשבר הקורונה, ייתכן שחלק מהכלים אינם נמצאים בהלימה מלאה להוראה וללמידה בפועל בבית הספר. לכן מומלץ שהצוות החינוכי בבית הספר בסיוע רכז ההערכה הבית־ספרי ובשיתוף בעלי התפקידים האחרים בבית הספר יתאימו את תוכן כלי המיפוי ואת אופן העברתם לצורכי בית הספר ולמאפייניו הייחודיים. כך יהפכו כלי ההערכה הקיימים לכלי מיפוי.

משימות מפמ"ר לכיתות ז-ט ומבחני המיצ"ב מהשנים שעברו עומדים לרשות המורים במרחב הפדגוגי למורים לעברית. למשימות ולמבחנים לחצו **כאן**.

3. החטיבות העליונות

3.1 מטרות בהוראת העברית בחטיבות העליונות

- שיפור הכשירות האוריינית הדבורה והכתובה בשפת האם עברית על־פי תוכנית הלימודים בעברית ובהתאמה ליעדי משרד החינוך
- טיפוח הכשירות הלשונית של התלמידים – השליטה בלשון, הכושר להשתמש בכלים הלשוניים לצרכים אקדמיים ואחרים: הרחבת אוצר המילים, שכלול ההבעה בכתב ובעל־פה וההבנה של טקסטים; שימוש תקין בלשון – בהגייה, בכתיב, במשמעות, בנטייה, בתצורה ובתחביר; גיוון וגמישות משלבית והתאמת הלשון לנסיבות השיח
- גילוי החוקיות בלשון על סמך התבוננות בתופעות לשון ובתהליכי לשון אגב עמידה על הדינמיות שלה
- הכרת הכוחות המשתתפים בעיצוב העברית
- שילוב התקשוב, לרבות הכלים הדיגיטליים, בהוראת העברית ובתהליכי ההערכה
- גיוון בדרכי הערכה חלופיות והטמעת התלקיט בתהליך ההוראה־למידה־הערכה
- שיפור עמדות התלמידים כלפי המקצוע עברית, טיפוח עניין וסקרנות כלפי הלשון העברית והוקרתה

3.2 ארגון הלמידה בחטיבה העליונה ופריסת שעות הלימוד

ארגון הלמידה מעמיד את הבחירה בין מוקדי ההעמקה השונים בתוכנית הלימודים. בכל אחת מן האפשרויות יילמדו הבנת הנקרא, הבעה בכתב, תחביר ומערכת הצורות. **30%** מתוכנית הלימודים כוללים פרקים בהבנה ובהבעה, כולל תהליכי הכתיבה (הציר האורייני), ופרקים נבחרים מאחת המערכות הלשוניות: תחביר או צורות. השליטה בתכנים הללו תיבחן בדרכי הערכה שונות, והציון יהיה 30% מציון הבגרות של התלמיד. **70%** מתוכנית הלימודים כוללים את הוראת הציר האורייני בדגש על כתיבה ממזגת והוראה מקיפה של המערכת הלשונית השנייה החל בכיתה י (עם סיום הוראת תוכני 30%) ועד לבחינת הבגרות בכיתה יא או בכיתה יב. התכנים הללו נכללים במפרט התכנים לשאלון הבגרות החיצוני, והציון בו (בשקלול עם הציון השנתי "המגן") יהיה 70% מציון הבגרות של התלמיד.

הנושאים הנלמדים בתוכנית 30% יילמדו בפרק זמן של 30% מסך שעות ההוראה לשתי יחידות הלימוד בחטיבה העליונה י-יב, כלומר בהיקף של כ־55 שעות לכיתה הלומדת שלוש ש"ש במשך שנתיים י-יא. עולה אפוא שבמהלך כיתה י נלמדים תכנים הכלולים בתוכנית 30% ובתוכנית 70%.

בתי ספר שיבחרו להורות את התוכנית ל־30% אחרי בחינת הבגרות בשאלון החיצוני, יהיו חייבים לתכנן את לוח הזמנים כך שיהיה אפשר לקיים תהליכי כתיבה ואירועי הערכה בית־ספריים ראויים בהיקף של 55 שעות לפחות.

חלוקת התכנים ל־30% ול־70% מאפשרת למורים את הבחירה במידת ההעמקה המתאימה לדפוסי ההוראה שלהם ואת הבחירה במערכת המתאימה לנטיית ליבם ולאופי הכיתה. **בשום מקרה לא ילמד התלמיד רק מערכת לשונית אחת,** ולא יתאפשר מעבר מאפשרות אחת לאפשרות שנייה במעבר שבין כיתה י לכיתה יא או יב. בתוך כך, בחירת התכנים מחייבת את התלמיד בבחינת הבגרות. **תלמיד יחויב לענות בבחינת הבגרות על החטיבה הלשונית שלמד בכיתה.**

פריסת השעות על פני שנות הלימוד בכיתות י-יב בהתאם למוקדי ההוראה השונים.[6]

	אפשרות א מוקד לשוני: **צורות**		**אפשרות ב** מוקד לשוני: **תחביר**		**מיזם הכתיבה** מוקד לשוני: **צורות או תחביר**	
כיתה	י*	יא-יב	י*	יא-יב	י	יא-יב
הבנה והבעה	40-30 שעות	כ־40 שעות	40-30 שעות	כ־40 שעות	40-30 שעות	כ־40 שעות
צורות	כ־15 שעות	כ־40 שעות	כ־25 שעות		על פי אפשרות א או ב, לבחירת המורה	
תחביר	כ־25 שעות		כ־15 שעות	כ־40 שעות		

* **במהלך כיתה י נלמדים התכנים הכלולים בתוכנית 30% ומקצת מהתכנים הכלולים בתוכנית 70%**

להלן פריסת השעות על־פי האפשרויות השונות:

אפשרות א – מוקד לשוני: **צורות**

- **כ־50 שעות להערכה בית־ספרית בכיתה י <u>בתוכנית 30%</u>:**
  - כ־25 שעות להוראת נושאים נבחרים **בתחביר** כמפורט בהמשך החוזר
  - כ־25 שעות (מתוך 40 שעות בסך הכול) להוראת ההבנה וההבעה בדגש על כתיבת הטיעון בזיקה לטקסטים ולתשתיות מידע וידע
- **כ־100 שעות להערכה חיצונית (השאלון החיצוני) בכיתות י-יא <u>בתוכנית 70%</u>:**
  - כ־55 שעות על פני כל שנות הלימוד (כ־15 שעות לימוד בכיתה י וכ־40 שעות לימוד בכיתה יא או יא-יב) להוראת **מערכת הצורות** באופן מקיף
  - תקינות בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס תילמד בשעות הלשון.
  - כ־50 שעות להוראת ההבנה וההבעה בדגש על כתיבה ממזגת

אפשרות ב – מוקד לשוני: **תחביר**

- **כ־50 שעות להערכה בית־ספרית בכיתה י <u>בתוכנית 30%</u>:**
  - כ־25 שעות להוראת נושאים נבחרים **במערכת הצורות** כמפורט בהמשך החוזר
  - כ־25 שעות (מתוך 40 שעות בסך הכול) להוראת ההבנה וההבעה בדגש על כתיבת הטיעון בזיקה לטקסטים ולתשתיות מידע וידע
- **כ־100 שעות להערכה חיצונית (השאלון החיצוני) בכיתות י-יא <u>בתוכנית 70%</u>:**
  - כ־55 שעות על פני כל שנות הלימוד (כ־15 שעות לימוד בכיתה י וכ־40 שעות לימוד בכיתה יא או יא-יב) להוראת **תחביר** באופן מקיף
  - תקינות בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס תילמד בשעות הלשון.
  - כ־50 שעות להוראת ההבנה וההבעה בדגש על כתיבה ממזגת

[6] פריסת השעות מותאמת להקצאת שלוש ש״ש לפחות בכיתה י.

הערות כלליות לאפשרויות א ו־ב:

- במהלך כיתות י-יב יש ללמד לפחות שש שעות שהן סך השעות המינימלי לשתי יחידות הלימוד (30%+70%) כשלפחות שלוש ש״ש יילמדו בכיתה י. **מומלץ כי מנהלים אשר נהגו להקצות שעות נוספות להוראת העברית ימשיכו להקצותן מאחר שתחום העברית משמש מסד לכל תחומי הדעת.** בעקבות מפגשים עם מורים ועם קבוצות מיקוד הקפדנו על הלימה שבין תוכני הלימוד והדרישות למסגרת השעות להוראת העברית בכיתות י-יב. בבתי ספר שבהם מלמדים מעל שש ש״ש לשתי היחידות יש לפרוס את השעות בהתאמה. הקצאה של פחות משלוש ש״ש לכיתה בשנה תפגע ביכולת לייצר למידה מעמיקה ומשמעותית.

- עקב הספירליות המאפיינת את תחום הדעת עברית, ובייחוד את פרקי ההבנה וההבעה, תיתכן חפיפה בין התכנים בתוכנית 30% לתכנים בתוכנית 70%. ההבחנה תתבטא במורכבות הטקסטים לקריאה, במורכבות תהליכי הכתיבה ובהיקפיה. בתוך כך, חפיפה שכזאת תאפשר למידה של אותן המיומנויות לאורך זמן. כך, לדוגמה, מיומנויות של מיזוג מידע יוטמעו כבר במהלך הוראת כתיבת הטיעון, הנשענת על כמה מקורות מידע.

- ההבחנה בין תחומי השפה המוצגת בטבלה לעיל נועדה להצביע על הזמן היחסי שיש להקדיש לחלק הלשוני ולחלק האורייני. **אין לפצל בין מורים שונים את שעות ההבנה וההבעה ושעות הלשון** באותה שנת לימודים. את התכנים הלשוניים יש ללמד בהקשר של טקסט במידת האפשר, וכן להדגים את השימוש בהם על פי טקסטים שונים.

- ציון הבגרות במקצוע העברית ישוקלל מציון ההערכה הבית־ספרית (30% מהציון הסופי) ומהציון הסופי על השאלון החיצוני (70% מהציון הסופי, על פי החישוב: 21% ציון שנתי + 49% ציון שאלון הבחינה).

- בכל שלבי ההוראה ישולבו העקרונות של הלמידה המשמעותית, המדגישים את העניין, החוויה, ההתנסות, החקר, המיומנויות והערכים.

3.3 מפרט התכנים להערכה בית־ספרית והדגשים להוראה – 30%: סמל 11283

בסעיף זה מפורטים כל התכנים והמיומנויות האמורים להילמד בשגרה. את תוכנית העבודה הבית־ספרית לשנה"ל תשפ"א יש לבנות על־פי המיקוד להוראה ולהערה בתוכנית 30%.

התכנים והמיומנויות הם ספירליים וחשוב כי ייווצר רצף לימודי בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה. על כן התלמידים ישלטו בכל המיומנויות והנושאים שנלמדו בחטיבת הביניים.

ההערכה הבית־ספרית צריכה לקדם תרבות של הערכה חלופית ושל הוראה המבוססת במידת האפשר על רעיונות גדולים, בחירה, רלוונטיות ועניין. לכן מוקד ההערכה פה יהיה התלקיט, שייתן ביטוי לתהליכים (בדגש על תהליכי כתיבה) לצד תוצרים בתחום הכתיבה והלשון. על מבנה התלקיט ועקרונותיו ראו בהמשך סעיף זה.

הבנת הנקרא

סוגי הטקסטים

- מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו
- ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים
- מאמרי עמדה ושכנוע
- טקסטים שימושיים
- טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים
- טקסטים בלתי מילוליים, כגון קריקטורות ואיורים

מיומנויות אוריינויות ולשוניות

- **איתור מידע**
  - איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
  - זיהוי קְשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
  - ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
  - זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט

- **הבנה (פרשנות והיסק)**
  - הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
  - הבנת מטרת הטקסט
  - הבנת נושא הטקסט
  - הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
  - הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
  - הבנת עמדתו של כותב הטקסט
  - הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
  - הבנת קְשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
  - הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
  - הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הֶקשר
  - הבנת אִזכורים שונים המופיעים בטקסט
  - מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
  - יצירת הכללות ופירוט
  - השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
  - מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים
  - הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומֵחלקים ממנו

- **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט
- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה־טקסטואלית)
- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**
- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים־רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגי־רטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

- **אוצר מילים**

- הבנת משמעויותיהם של מילים וצירופים בתוך הקשר
- יחסים בין מילים, כגון נרדפות, ניגודיות והיכללות

הבעה בכתב ב־30%

סוגי הטקסטים:

- מאמר טיעון למטרות שכנוע
- מאמר היצגי אשר במרכזו דיון בתופעה או בעניין מסוימים על סיבותיהם, היבטיהם, גורמיהם וכדומה.

פירוט ממדי ההערכה בפרק ההבעה בכתב

• **תוכן ומבנה**	רכיבים גנריים להערכת כתיבה:
	- **ציר רעיוני**: לטקסט ציר רעיוני ברור הכולל כמה רעיונות (בהתאם להיקף הכתיבה) המוצגים ביחידות **מפותחות ומובחנות** המקשורות באופן **ברור וקוהרנטי** - **פתיחה וסיום:** כתיבת פתיחה וסיום ההולמים את סוג הכתיבה - **מודעות לנמען**: הטקסט מכיל את המידע הדרוש לנמען כדי להבין במה דברים אמורים, לדוגמה: הגדרת מושגים רלוונטיים, מילוי פערי מידע וכדומה - **רלוונטיות**: הימנעות ממידע עודף וממידע שאינו רלוונטי - **קישוריות**: שימוש הולם באמצעי קישור מגוונים: מילות קישור, מאזכרים וכדומה - **ארגון הטקסט**: הטקסט מאורגן כראוי מבחינה גרפית. בטקסט מודפס: חלוקה לפסקות, מעברים משורה לשורה, גודל גופן אחיד, הדגשות, רווח אחיד בין השורות, העדר רווח לפני סימני פיסוק וכדומה. בטקסט שאינו מודפס יש להקפיד בעיקר על החלוקה לפסוקת ועל המעבר משורה לשורה.
	כתיבה בזיקה **למקורות מידע**:
	- בכתיבת מאמר טיעון הנשענת על מקורות מידע (הנשענת על מאמרים וטקסטים שונים) יש להקפיד על הבאת הדברים בשם אומרם תוך שימוש בדרכי המסירה השונות (אין חובת כתיבה על־פי נורמות כתיבה אקדמיות).

• **לשון ומבע**	- **תחביר**: משפטים שלמים הבנויים כהלכה, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור - **מורפולוגיה**: שימוש תקין בצורות הנטייה (כגון שימוש תקין באותיות אית"ן, שימוש תקין בנטיית מילות היחס, הבחנה בין נטיית היחיד לנטיית הרבים) - **פיסוק**: שימוש נכון והולם בסימני הפיסוק - **כתיב**: העדר שגיאות כתיב - **משלב**: שימוש במשלב לשוני אחיד לאורך הטקסט המתאים לנסיבות השיח. - **אוצר מילים**: עושר לשוני ודיוק במשמעות

נוסף על הרכיבים שלעיל מומלץ לתת ביטוי לרכיבים שלהלן:

• **כתיבה תהליכית**	- טיוט ושכתוב - הגשה בזמן
• **כתיבה בבחינה או בדיקת תוצר סופי**	- הבנת המטלה - כתיבה בנושא הנדרש במטלה - היענות למאפייני הסוגה - כתיבה בהיקף הנדרש

תהליכי הכתיבה בתוכנית 30% - הדגשים

תוצר כתיבה איכותי הוא תוצאה של תהליכי בקרה ושכתוב, ולכן הערכת הכתיבה היא הערכה בית־ספרית. התלמידים לא יידרשו להיבחן בכתיבה בבחינת הבגרות החיצונית (למעט הנבחנים בשאלון 11282).

בתלקיט יוצגו **שני** מהלכי כתיבה ארוכי טווח בהיקף של 500-700 מילים וכן העדויות לתהליך שעברו התלמידים במהלך הלמידה:

- ✓ הטקסטים אשר שימשו מקורות לכתיבה, ואשר התלמידים קראו וניתחו
- ✓ הטיוטות שכתבו התלמידים
- ✓ המשוב שקיבל התלמידים והשכתוב שנעשה בעקבותיו
- ✓ התוצר המוגמר

הערות:

- מטלות הכתיבה תהיינה בנסיבות טבעיות ככל האפשר ומתוך מניע כלשהו ולמטרה אותנטית הנוגעת לעולמם של התלמידים.
- הוראת הכתיבה תזמן עיסוק בסוגים שונים של טקסטים. מקצתם ייכתבו בתהליכים קצרי טווח ומקצתם בתהליכים ארוכי טווח. אין הכוונה שהמורה יבדוק את כל תוצרי הכתיבה ואת כל השלבים בתהליכי הכתיבה; המורה יעריך את הכתיבה בצמתים מרכזיים של התהליך, לדוגמה הטיוטה הראשונה, התוצר סופי או הערכת המשובים האישיים של התלמידים.
- כדאי להקפיד כי הכתיבה תהיה בזיקה לטקסט אחד או יותר במידת האפשר. מומלץ להימנע מהוראת כתיבה באמצעות תבניות קבועות ולאפשר בחירה בנושאים לכתיבה על־פי תחומי העניין של התלמידים.
- אחד מתוצרי הכתיבה יכול להיות מאמר היצגי[7] אשר במרכזו דיון בתופעה או בעניין מסוימים על סיבותיהם, היבטיהם, גורמיהם וכדומה. תוצר כתיבה אחד לפחות חייב להיות טקסט טיעון.
- כאמור, תהליך כתיבה מאופיין בטיוטות ובשכתובן. אין הדבר מחייב את המורה לבדוק את כל טיוטות התלמיד, ובוודאי לא לבדוק כל טיוטה כאילו היא התוצר הסופי. שכתוב יכול להיעשות בעקבות למידת עמיתים, משוב כיתתי, חשיפה למקורות מידע נוספים, תהליך הלמידה בכיתה, לרבות הערות מקדמות של המורה.
- מורה המבקש להעריך את תהליך הטיוט והשכתוב יעשה זאת תוך בדיקת היבטים מסוימים בכל צומת הערכה, כגון פיתוח הרעיון או הטיעון, המודעות לנמען, התקינות וכדומה; זאת עד להערכת התוצר המוגמר.

[7] לעניין הגדרת טקסט היצגי מומלץ לקרוא את מאמרה של פרופ' זהר לבנת, בעיות בהוראת שיח הטיעון.

- מומלץ לשלב בתהליך הלמידה עקרונות של למידה מתוך עניין ולאפשר לתלמידים לבחור את נושא הכתיבה של לפחות אחד מהחיבורים. אגב כך יצטרכו התלמידים לחפש אחר מקורות מידע ומאמרים הרלוונטיים לנושא כתיבתו.
- בהמשך לנלמד בחטיבת הביניים חשוב לחדד את עקרונות המיזוג. אלה חשובים בכתיבת טיעון המבוססת על תשתיות ידע, וכן הם ישמשו את התלמיד גם במטלת הכתיבה הממגזת בשאלון 70%.

פרקי תחביר ב־30% (בהיקף של כ־25 שעות)

הנושאים המובאים להלן הם הנושאים שיילמדו בתחביר בתוכנית 30%. אלה נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמידים מושגים בבסיסיים בתורת התחביר, ודרכם התלמידים יעמדו על **תרומת הידע התחבירי להבנה ולכתיבה**. את פרקי התחביר יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- חלקי הדיבור (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- ההבחנה בין צירוף לבין משפט (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- קשרים לוגיים ומילות הקישור המבטאות אותם, לרבות שימוש תקין בהם (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים והעמקה)
- המשפט הפועלי והמשפט השמני. עיקרי המשפט: הנושא והנשוא (נשוא פועלי ונשוא שמני: נשוא שם עצם ונשוא שם תואר); המשלימים: המושא, התיאור (אין להבחין בין סוגי המושאים ובין סוגי התיאורים), הלוואי, ההסגר
- הבחנה בין סוגי משפטים: פשוט, איחוי (מאוחה), מורכב (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- המרות בין סוגי המשפטים. על ההוראה להתמקד בפירוק משפטים, בהרכבה ובהמרות תוך עמידה על ההבדלים הסגנוניים ותרומתם לכתיבה.
- שינוי סדר המילים במשפט לצורכי הדגשה, לרבות השימוש התקין ב**לא, גם, רק**
- מבנים תחביריים להעברת דרכי מסירה: דיבור ישיר, דיבור עקיף והסגר
- מבנים תחביריים להעלמת עושה הפעולה: משפטים סתמיים ומשפטים סבילים
- תקינות בהתאם ובפיסוק

בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחוונים שלהן בתחום זה **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני.

פרקים במערכת הצורות ב־30% (בהיקף של כ־25 שעות)

הנושאים המובאים להלן הם הנושאים שיילמדו במערכת הצורות בתוכנית 30%. אלה נושאים נבחרים אשר יעניקו לתלמידים מושגים בבסיסיים במערכת הצורות העברית ויאפשרו עמידה על **ייחודה של המורפולוגיה העברית**. את פרקי הלשון יוכל המורה להעריך באמצעות תרגילים, מטלות חקר או מבדקים, ובלבד שיכללו את התכנים האלה:

- עקרון השורש והתבנית (בניין ומשקל) בפעלים ובשמות (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- חזרה על גזרת השלמים בפעלים ובשמות, לרבות נטיית שבעת הבניינים. עמידה על משמעויות הבניינים העיקריות: פעיל וסביל (חזרה על הנלמד בחטיבת הביניים)
- גזרות פ"נ ופי"צ בפעלים ושמות. יש לעמוד על צורות שקופות הניתנות לזיהוי בעזרת משפחות מילים.
- גזרות ל"י ול"א בפעלים ושמות. עמידה על ההיקש (האנאלוגיה) שבין הגזרות
- שורשים תנייניים וגזורי שם – הדגמה בצורות שקופות
- דרכי התצורה העיקריות בעברית: שורש ומשקל, בסיס וצורן, בסיס ובסיס
- משמעויות משקלים שכיחים וצורנים סופיים שכיחים

בתלקיט יוצגו מטלות החקר והמחוונים שלהן בתחום זה **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני.

התלקיט (פורטפוליו) – ההערכה החלופית הבית־ספרית בעברית

התלקיט הוא ממהות המקצוע: תהליכי קריאה, כתיבה, ויסות, משוב, שכתוב ובקרה. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמידים עוברים במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמידים קוראים והמשמשים להם תשתיות לכתיבה, הטיוטות והגרסאות שהתלמידים כותבים, המשוב שהתלמידים מקבלים והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב. תלקיט יכול לכלול גם משימות שונות הקשורות למיומנויות אוריינויות ולשוניות הכוללות תהליכי בקרה ושכתוב, כגון כרזה, משחק, סקר, עיתון ומצגת בנושא מסוים. התלקיט, אם כן, משקף את מאמציהם, את התקדמותם ואת הישגיהם של הלומדים ומשמש כלי להערכה מעצבת ומתמשכת של תהליך הלמידה. **על כן אנו ממליצים כי תוכנית 30% ובניית התלקיט יקדמו לתוכנית 70%.**

מומלץ כי החומרים שהמורה ייקח לבדיקתו יוערכו במהלך כל השנה **ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התלקיט כולו.** בדרך זו אפשר להימנע מבדיקת כל תכולת התיקים בסוף השנה. כמו כן מומלץ לארגן את התלקיט בסביבה דיגיטלית, המקילה משמעותית על עבודת המורים והתלמידים (ראו סעיף 4).

עקרונות לתכולת התלקיט

אפשרות I

א. שני תהליכי כתיבה ארוכי טווח, לרבות עדויות לתהליך ולפחות שני טקסטים שהיו תשתית לכתיבה. הסוגות לכתיבה בכל אחד מהתהליכים: שני טקסטים למטרות טיעון או טקסט אחד למטרות טיעון וטקסט שני לבחירת המורה כמפורט בסעיף הבעה בכתב בהמשך.
ב. מטלות חקר לשוניות והמחוון שלהן **או** המבדק המסכם בפרק הלשוני

אפשרות II

מיזם בית־ספרי – למידה המבוססת על פרויקט (PBL). הלמידה תכלול מיומנויות הבנת הנקרא, הבעה ולשון. יש אפשרות להגיש גם תוכנית בין-תחומית, במקרה זה יש להגיש את התוכנית לאישור המדריכה המרכזת במחוז.

התוכנית תכלול את הרכיבים האלה:

- רציונל
- מטרות
- הנושאים הנלמדים
- תוצר מצופה
- אופני ההערכה

ציון ההערכה הבית־ספרית

נוכח פרשנויות מרחיקות לכת של מקצת מבתי הספר בנוגע למטרת ההערכה הבית־ספרית יובהר בזאת כי מטרתה היא **לאפשר תהליכי עומק בהוראת המקצוע והערכה חלופית המותאמת לתחום הדעת**. תחום הדעת "עברית" מאפשר בחירה של נושאי תוכן אקטואליים הרלוונטיים לעולמם של התלמידים ושבאמצעותם אפשר להקנות הן את מיומנויות הבנת הנקרא הן את מיומנויות ההבעה כמו גם את הנושאים הלשוניים.

בתוך כך יודגש –

- **ציון ההערכה הבית־ספרית הוא ציון בגרות** לכל דבר ועניין ועליו לעמוד בסף הנדרש לבחינת בגרות בהתאם לתוכנית הלימודים ולחוזר המפמ"ר.
- התלקיט משקף את ביצועי התלמיד שבאו לידי ביטוי במהלך כל השנה, ובשל כך הוא נושא אופי של **הערכה מעצבת ושל הערכה מסכמת**. כמקובל בהערכה מעצבת, יש מקום לרכיבי ההתמדה, ההשקעה וההתקדמות שביצע התלמיד ויש לתת לאלה ביטוי בציון הסופי; עם זאת חשוב להקפיד על כך שהציון הסופי יבטא בראש ובראשונה את הישגי התלמיד ואת שליטתו בשפה ובידע הנלמד כפי **שיבואו לידי ביטוי בתוצרי התלקיט**.
- אין לקבוע ציון מינימום להערכה החלופית. אמירות של מנהלים, כגון "אף תלמיד לא יכול לקבל פחות מ־70 בהערכה החלופית", אינן אמירות פדגוגיות ואינן משקפות את עמדת משרד החינוך. אנו מאמינים כי על כל מורה לעשות כל שלאל ידו למען הצלחת תלמידיו, עם זאת תפקידו של הציון הוא לשקף שליטה בידע, במיומנויות ובתהליכי הלמידה, ואין להזניח את מקומם של התלמידים באחריות על הישגיהם.
- תלמידים המבקשים לשפר את הישגיהם בתלקיט (טרם הוגשו הציונים למשרד החינוך) – רשאי בית הספר לבנות להם תוכנית אישית, שתכלול מהלכי כתיבה חדשים או, לחלופין, מטלות חקר חדשות והיבחנות נוספת. למטרת שיפור הציון אין להסתפק בתיקון מטלות כתיבה שכבר הוגשו.
- על פי הנחיות אגף הבחינות במִנהל הפדגוגי, תלמידים אשר דווחו ציוניהם בהערכה הבית הספרית (סמל דיווח 11283) ורוצים לשפר את ציוניהם, יוכל לעשות זאת אך ורק על ידי היבחנות בשאלון 30% החיצוני (שאלון 11282).[8]

[8] מידע על שאלון 11282 קראו בסעיף 3.4 בעמוד הבא.

3.4 מפרט תכנים להערכה חיצונית – 30%: שאלון 11282

בשנה"ל תשפ"א התכנים המחייבים לבחינה הם התכנים המופיעים במסמך המיקוד.

- **זכאות להיבחנות בשאלון 11282**
  - נבחנים אשר לומדים במוסדות שאינם מוכרים
  - נבחנים אקסטרניים
  - נבחני משנה
  - נבחנים במוסדות מוכרים המבקשים לשפר ולתקן את ההערכה הבית־ספרית. נבחנים במוסדות מוכרים זכאים לגשת לשאלון זה רק אם הוגש למשרד החינוך הציון הבית־ספרי שהם מבקשים לשפר.

לניגשים לשאלון 11282 אין ציון בית־ספרי/שנתי (ציון "מגן"). הציון הסופי במקצוע עברית יהיה שקלול הציון הסופי בשאלון 11281 (70%) עם ציון שאלון 11282 (30%).[9]

- **מבנה הבחינה**[10]:

פרק	נושאים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא	במרכז הפרק יעמדו טקסטים מסוגים שונים: • מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו • ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים • מאמרי עמדה ושכנוע • טקסטים שימושיים • טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים • טקסטים בלתי מילוליים כגון קריקטורות ואיורים השאלות יהיו בממדי ההבנה השונים כמפורט בסעיף 3.3, לרבות שאלות מיזוג מידע ושאלות על אוצר המילים	• פרק הבנת הנקרא יכלול שניים-שלושה טקסטים מסוגים שונים. סך כל הטקסטים לא יעלה על 1,000 מילים. • השאלות עצמן עשויות לכלול טקסטים קצרים וטקסטים בלתי מילוליים	**60%**
הבעה בכתב	כתיבת טיעון בזיקה לטקסט אחד או יותר או בזיקה לקטע שאינו אחד המאמרים או שאינה בזיקה לטקסטים. הערכת הכתיבה תתבסס על הרכיבים להערכה בסעיף 3.3.	היקף הכתיבה הנדרש הוא כ־300 מילים.	**40%**

- משך הבחינה: שעתיים
- שאלון זה לא יכלול שאלות בתחומי הלשון: תחביר ומערכת הצורות.
- השאלון הוא שאלון כרוך־מחברת. הכתיבה היא במקומות המיועדים לה בשאלון הבחינה.
- כיוון שמחברת הבחינה נסרקת, על הנבחנים לכתוב בעט כהה ובכתב יד ברור. אין לכתוב בשוליים האפורים.
- דוגמאות לשאלונים שהתקיימו במועדי תשע"ו-תש"ף אפשר למצוא בפורטל הפדגוגי.

[9] לנבחנים אינטרניים במוסדות המוכרים יהיה שקלול הציון כך: שאלון 11282 (30%) + ציון שנתי/מגן לשאלון 11281 (21%) + ציון שאלון 11281 (49%). לנבחנים אקסטרניים במוסדות שאינם מוכרים יהיה שקלול הציון כך: שאלון 11282 (30%) + שאלון 11281 (70%).

[10] שימו לב: ממועד חורף תשפ"א ערכו של פרק הבנת הנקרא הוא 60 נקודות ופרק ההבעה בכתב – ערכו הוא 40 נקודות.

3.5 מפרט תכנים להערכה חיצונית והדגשים להוראה– 70%: סמלי שאלונים 11281, 11267 ו־11271

בסעיף זה מפורטים כל התכנים והמיומנויות האמורים להילמד בשגרה. את תוכנית העבודה הבית־ספרית לשנה"ל תשפ"א יש לבנות על־פי המיקוד להוראה ולהערה בתוכנית 70%.

התכנים והמיומנויות הם ספירליים וחשוב כי ייווצר רצף לימודי בין חטיבת הביניים לחטיבה העליונה. על כן התלמידים ישלטו בכל המיומנויות והנושאים שנלמדו בחטיבת הביניים. בתוך כך במבחנים יופיעו שאלות המתבססות על התשתית האוריינית שהוקנתה בחטיבת הביניים.

למצגות בנושאים השונים, למערכת השידורים הלאומית ולחומרי עזר נוספים להוראה מרחוק לחצו כאן.

הבנת הנקרא וההבעה בכתב[11]

סוגי הטקסטים

- מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו
- ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים
- מאמרי עמדה ושכנוע
- טקסטים שימושיים
- טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים
- טקסטים בלתי מילוליים, כגון קריקטורות ואיורים

מיומנויות אוריינות

- **איתור מידע**
  - איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
  - זיהוי קִשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
  - ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
  - זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט

- **הבנה (פרשנות והיסק)**
  - הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
  - הבנת מטרת הטקסט
  - הבנת נושא הטקסט
  - הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
  - הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
  - הבנת עמדתו של כותב הטקסט
  - הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
  - הבנת קִשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
  - הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
  - הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הֶקשר
  - הבנת אֶזכורים שונים המופיעים בטקסט
  - מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
  - יצירת הכללות ופירוט
  - השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
  - מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים[12]
  - הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומֵחלקים ממנו

[11] התכנים המוצגים בהבנת הנקרא וההבעה בכתב אינם נוגעים ללומדים במיזם הכתיבה והנבחנים בשאלון 11271.
[12] ראו הרחבה בנוגע למיזוג המידע בעמוד הבא.

- **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט

- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה־טקסטואלית)

- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**
- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים־רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגי־רטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

- **כתיבה**

- יינתן דגש על היבטים של כתיבה תקנית, ניסוח ומבע במענה על שאלות הבנת הנקרא.
- כתיבת עמדה אישית מנומקת (כתיבת טיעון) בהיקף מצומצם בזיקה לטקסטים או בלי זיקה אליהם.
- כתיבה הממזגת בין כמה טקסטים מסוגים שונים בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה. במועדים האחרונים נדרשה **כתיבה ממזגת למטרת סקירת ספרות אקדמית**.

בהוראת כתיבה ממזגת יש לעמוד על עקרונות של מיון והכללה ועל המאחד לעומת המייחד בין הטקסטים ביחס לעניין מסוים. התוצר הנדרש הוא **תוצר כתיבה עצמאי** המבטא הבנה מעמיקה של טקסטים: היחסים בין הטקסטים, העמדות השונות בהם, המשותף לצד המבדיל כל אחד מהם.

מיומנויות־העל בכתיבה ממזגת:

- בנייה מחודשת של הטקסטים המקוריים בהתאם למטרות המיזוג
- ניסוח מכליל של מידע משותף מהטקסטים (מיזגו מידע משותף)
- מיזוג של פרטי מידע משלימים או מתחרים
- השמטת מידע שאינו רלוונטי

בתוך כך יש להקפיד על העקרונות הללו:

- נאמנות למקורות המידע
- העתקה מושכלת וביצוע פרפרזה והימנעות מהעתקה גורפת
- אזכור מקוצר של מקורות המידע בגוף הטקסט ורישום ביבליוגרפי על־פי המוסכמות האקדמיות (כל אחת מדרכי הרישום האקדמי מקובלת)
- שימוש מגוון ומותאם בדרכי המסירה שונות (דיבור ישיר, דיבור עקיף, דיבור משולב ושימוש בהסגרים)
- שימוש מדויק בפועלי הבעה/אמירה (יש לתת את הדעת על גיוון בפועלי אמירה/הבעה ועל התאמת פועלי אמירה/הבעה מתאימים)[13]
- שמירה על משלב לשון אחיד והולם המתאים לכתיבה עיונית

[13] מומלץ לקרוא בנושא את המאמר רוזנר, ר' (תש"ס). השימוש בפועלי הבעה בסיכום לסוגיו. איגרת מידע מ"ז.

מטלות סקירת ספרות ומחוונים להערכתן – כאן.

לשון: שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס

שימוש תקני בשם המספר ובאותיות השימוש

שימוש תקני בשם המספר בדיבור היום־יומי מצביע על דובר עברית השולט בשפתו. נושא זה נמצא בתוכנית הלימודים של החינוך היסודי וכן בתוכנית חטיבת־הביניים. יש לעסוק בו ברציפות במשך כל שנות הלימוד ולא ללמדו באופן ממוקד רק לקראת הבחינה.

הנושאים בתחום זה:

- שימוש תקני בשם המספר: בצורה ובהתאם. הסוג: המספר המונה (היסודי) לרבות תאריכים, המספר הסודר והמספר הסתמי.
- הגייה תקנית של אותיות השימוש (וכל״ב) בהצטרפותן לשם המספר ולשמות העצם

הנבחן עשוי להידרש להטלת ניקוד מבחין (שמונָה / שמונֶה) וכן לניקוד אותיות השימוש לפני שם המספר ו/או לפני שמות העצם (וְשתיים / וּשתיים, לְרֶחובות / לִרְחובות).

שימוש תקני במילות היחס

תקניות בתחום מילות היחס תתבטא בכמה אופנים:

- שימוש במילות היחס המתאימות בהצטרפותן לפועל ולשם. דוגמאות: הקבוצה ניצחה **ב**משחק (ולא **את** המשחק), יש לנקוט **את** האמצעים (ולא **ב**אמצעים).
- נטייה תקנית של אותיות היחס ומילות היחס. דוגמאות: **אצלָם** (ולא **אצלהם**), **אֶתכם** (ולא **אותכם**).
- השמטות בלתי תקניות של מילות היחס. דוגמאות: זוהי קבוצה שאפשר לדבר על הכול. (צריך להיות: ... לדבר **בה** על הכול), שבוע הבא ניפגש עם ראש העיר (צריך להיות: **ב**שבוע הבא ניפגש עם ראש העיר), זוהי מציאות חדשה שלא אני ולא אתה יודעים להתמודד. (צריך להיות: ... להתמודד **איתה/עימה**).

לשון: מערכת הצורות

הידע המורפולוגי יסתמך על ידע לשוני ומטה־לשוני שנלמד בחטיבת הביניים ובתוכנית 30% והכולל מונחים בסיסיים בידיעת הלשון, כגון חלקי דיבור וצורת הבינוני.[14]

השאלות במערכת הצורות עוסקות בעיקר בצורות (פעלים ושמות) כפי שהן מופיעות בַמאמרים או מופיעות ביחידות שיח שאינן בהכרח מתוך המאמרים. מקצת מהשאלות קושרות בין **צורה למשמעות** וכן בין **המילה להקשרה**.

הנושאים והדרישות בפרק זה:

- ניתוח, יצירה והטיה של פעלים לפי שורש, בניין, גוף, זמן או דרך (ציווי ושם הפועל)
תידרש עמידה על הקשר בין צורות הפועל למשמעות ולשימוש בהן בטקסט וביחידות השיח.
- ניתוח, יצירה ומיון של שמות לפי שורש ומשקל
- הפעלים והשמות יהיו מהגזרות האלה:
שלמים (לרבות מרובעים), פ״נ, פ״צ, פ״א, פ״י/ו, ל״י, ל״א, ע״ו/י, כפולים (ע״ע). יילמדו השורשים המורכבים והשורשים בעלי העיצורים הגרוניים.
- דרכי היווצרות השורשים המרובעים, השורשים התנייניים והשורשים גזורי השם
- משמעויות עיקריות וברורות של הבניינים: פעיל וסביל, זיהוי הפעלים הסבילים ומטרת השימוש בהם בטקסטים וביחידות השיח, המרת הצורות מפעיל לסביל ולהפך
- ניתוח, יצירה ומיון של שמות לפי דרכי התצורה האלה: שורש ומשקל, בסיס וצורן גזירה (תחילי וסופי), בסיס ובסיס (הלחם בסיסים והרכב בסיסים), ראשי תיבות (נוטריקון)
- הרחבת אוצר המילים באמצעות שאילה מלעז
- משמעויות המשקלים לרבות שמות הפעולה
- הבחנה בין צורני נטייה לצורני גזירה ומשמעויות הצורנים
- שיקולי הדעת בחידושי מילים בלשון התקנית והתת־תקנית. יש לעמוד על משמעות התחדישים ועל שיקולי הדעת הדקדוקיים והסמנטיים.
- תיקוני הגייה ודיוקי הגייה:

תיקוני ההגייה במערכת הצורות הם חוליה חשובה בזיקה שבין הידע המטה־לשוני ובין מימושו בכתיבה, בדיבור היום־יומי, בתקשורת הבין־אישית ובדיבור מול קהל. אי לכך בהוראה ובהיבחנות יושם דגש על טעויות שכיחות בשפה הכתובה והדבורה. במקרים שהודגשו להוראה ולהיבחנות הובאה בחשבון שכיחות הטעות בשפה הדבורה.

הידע של הצורות התקינות יידרש בבחינה בכמה אופני תשאול: בחירה בצורה התקנית עם נימוק או בלעדיו, תיקון צורה שגויה עם נימוק או בלעדיו, בחירה או כתיבה של הצורה הנכונה בהקשרה (נוֹכָחִים או נוכְחִים) עם נימוק או בלעדיו.

[14] ראו גם את נושאי הלימוד בחטיבת הביניים בסעיף 2.2.

- **צורות המבטאות טעויות שכיחות אשר תקניות בהגייתן מצריכה ידע בתורת ההגה.**

מונחים בתורת ההגה	כלל לשוני או סיבה לשיבוש	דוגמאות[15]	הערה
שווא נח **שווא נע** **דגש קל** **דגש חזק**	דגש (קל) באותיות בג"ד כפ"ת יצוין / ייהגה בראש מילה או אחרי שווא נח	**יִסְפֹּר** / יִסְפֹּר **נִתְפַּר** / נִתְפַּר **כִּוּן** / כִּוֵּן	כל הדוגמאות נסבות סביב קיומו או היעדר קיומו של דגש באותיות בכ"פ, המבוטא בהגייה כיום.
	לא יצוין / ייהגה דגש אחרי שווא נע או חטף	**מְכַבֵּס** / מְכַבֵּס **שְׁפֹךְ** / שְׁפֹךְ **לֶאֱכֹף** / לֶאֱכֹף	
	דגש חזק בבניינים ובמשקלים קבועים	**לִיבֵּא** / לִיבֵּא	
	היעדר דגש בבניינים ובמשקלים שאינם דגושים	**נִכְחַד** / נִכְחַד **הִכְחִיש** / הִכְחִיש **יִלְכֵּד** / יִלְכֵּד	
השפעת העיצור הגרוני על ההגייה	תשלום דגש	**בֵּרֵר** / בֵּרֵר **מְנֹהָל** / מְנֹהָל **לְהֵרָגֵע** / לְהֵרָגֵע **חֵרֵשׁ** / חֵרֵשׁ	יש להדגים את המקרים המבוטאים בהגייה (התלמידים לא יידרשו למקרים שהשינוי בהם הוא בניקוד אך אינו מבוטא כיום, כגון מְפָרֵשׁ / *מְפַרֵשׁ פָּרֵשׁ /*פָּרַשׁ)
	לא יחול תשלום דגש במקרים אלה	**שִׁעֲרָנוּ** / שִׁעֲרָנוּ **מְגֵחָךְ** / מְגֹחָךְ	
	הנמכת תנועה	**הֶחְלִיט** / הִחְלִיט	את ניקוד ה"א בבניין הפעיל מומלץ להורות גם בהקשר הניקוד השונה שלה בגזרות השונות: הִשְׁלִים, הִצִּית, הֵכִין
	לא תחול הנמכת תנועה בהיעדר עיצורים גרוניים	**מְגֵחֶכֶת** / מְגֵחַכַת **מְתַוֶּכֶת** / מְתַוֵּכַת **הֶתְמִיד** / הִתְמִיד	

יודגש כי אין הכוונה להוראה מקיפה של תורת ההגה כפי שהיה נהוג בעבר, כשהמוקד היה התהליכים לשוניים כשלעצמם. כאמור, **התקינות** היא במוקד ההוראה, וכדי להבין את הטעות ולשרשה יש להבין את מקור הטעות ואת הסיבה לה. על כן בהוראה יופיעו מושגים מרכזיים ההכרחיים להבנת תופעות לשוניות המשתקפות בטעויות הלשון הרווחות.

התלמידים לא יידרשו לתאר את התופעות הלשוניות, אלא להסביר את מקור הטעות או את הבחירה בצורה התקינה, כפי שמופיעים בטבלה.

[15] המילים המובאות בעמודה זאת הן דוגמאות לכללים או לשיבושים אשר יידרשו בבחינה.

- **צורות אשר תקינות בהגייתן מצריכה הכרת המערכת המורפולוגית העברית**

	דוגמאות	הערות
א' איתי"ן בגוף ראשון בעתיד	אני **אָבוֹא** / יָבוֹא	
גוף ראשון בעתיד בבניינים השונים	**אֲמַלֵּא** / אֲמַלֵּא **אֶלָּחֵם** / אֲלָחֵם	אין הכוונה להיכנס לכללי הניקוד, אלא רק להבחנה המבוטאת בהגייה, בעיקר בהגיית א' איתי"ן
שימוש נכון בנטיית הפועל, בתבניות ובמשקלים	**יָכֹלְתִּי** / יָכַלְתִּי **יְשֵׁנִים** / יוֹשְׁנִים **לִרְכֹּב** / לִרְכַּב	יילמד כחלק ממאפייני הגזרות ומנטיית הפועל
הגיית בניין הִפעיל בעבר ובהווה בגזרות השונות	**הִכְנִיס** / הֶכְנִיס **הִכִּיר** / הֶכִּיר **הֶחְמִיר** / הִחְמִיר **מֵכִין** / מָכִין **מַתִּיז** / מֵתִּיז	יילמד כחלק ממאפייני הגזרות
היקשים שגויים בגזרת נל"י	**הִשְׁתַּנָּה** / הִשְׁתַּנֶּה (בעבר) **תִּירֶה** / תִּירָה	יילמד כחלק ממאפייני הגזרה
היקשים שגויים בגזרת נל"א	**מְמַלֶּא** / מְמַלֵּא **יְדַכֶּא** / יְדַכֵּא	יילמד כחלק ממאפייני הגזרה
צורות תקניות על פי משמעות המשקל	**מִסְפָּרָה** / מַסְפֵּרָה **מַצְנֵחַ** / מִצְנָח (רחיפה) **הֶכְרֵחַ** / הֶכְרַח	

- **דיוקי הגייה בהקשר**

הכרת הצורה התקנית בהקשר מצריכה ידע לשוני והבנת משמעות הפועל, כגון נוֹצָרוֹת / נוֹצְרוֹת ; הֵעֵז / הֵעִיז ; כַּנֵּס / הִכָּנֵס.

תחביר

הידע התחבירי יסתמך על ידע לשוני ומטה־לשוני שנלמד בחטיבת הביניים ובתוכנית 30% והכולל בין היתר מונחים בסיסיים בידיעת הלשון: חלקי דיבור, צורת הבינוני, צירוף שמני, צירוף פועלי, סמיכות, משפט חיווי וכדומה[16]. השאלות בתחביר יתבססו על משפטים או על יחידות טקסט מן המאמרים וכן על יחידות טקסט שאינן בהכרח מתוך המאמרים. מקצת מן השאלות קושרות בין הרכיבים התחביריים לתפקידיהם בשיח הכתוב והדבור.

הנושאים והדרישות בפרק זה:

- סיווג משפטים מכל הסוגים: פשוט, מורכב, איחוי (מאוחה)
- זיהוי ותחימה מדויקת של איברים ופסוקיות
- משפטים בעלי מבנה מיוחד: משפט בעל חלק ייחוד, משפט בעל חלקים כוללים, משפט בעל נושא סתמי
- זיהוי תפקידיהם התחביריים של מילים וצירופים במשפט: נושא, נשוא: פועלי, שמני, מורחב, מודלי, דמוי פועל/יש־אין, האוגד לסוגיו, מושא (ללא הבחנה בין סוגי מושאים), תיאור (ללא הבחנה בין סוגי תיאורים), לוואי, תמורה, הסגר, פנייה, קריאה. יש לעמוד על תפקידיהם התקשורתיים, הרטוריים והפרגמטיים של חלקי המשפט שלעיל.
  בהוראה חשוב להציג את מבנה העומק של המשפט ולעסוק ביחידה (הצירוף) הכוללת את הגרעין ומשלימיו.
- זיהוי התפקידים התחביריים של הפסוקיות: נושא, נשוא, לוואי, מושא, תיאור. יש להבחין בין פסוקיות התיאור האלה: מקום, זמן, סיבה, תכלית, אופן, מצב, תנאי וויתור
  במשפט מורכב יינתנו לניתוח משפטים מורכבים בעלי כמה פסוקיות ובעלי פסוקיות מורכבות. הנבחנים לא יידרשו לנתח משפטים מורכבים בעלי פסוקית מאוחה או משפטים מאוחים בעלי איברים מורכבים.
- הפסוקית המצומצמת: זיהוי, תחימה, תפקידיה התחביריים והרטוריים
- זיהוי קשרים לוגיים ומילות הקישור המבטאות אותם; המרה והשלמה של מילות הקישור במשפט, בחלקים כוללים ומאוחים וביחידות שיח. הקשרים הלוגיים: ריבוי והוספה, זמן, סיבה ותוצאה, תכלית, השוואה ועימות, ניגוד, ויתור, תנאי, צמצום וברירה
- המרות בין מבנים תחביריים (לרבות המרה מפעיל לסביל ולהפך) ועמידה על הבדלי התפקוד ביניהם
- פירוק משפטים לכמה משפטים עצמאיים והרכבת משפטים ליחידות שיח
- זיהוי מבנים דו־משמעיים מבחינה תחבירית, ניתוחם והמרתם במבנים חד־משמעיים, לרבות מתן הסברים במונחים לשוניים או יצירת הקשר להבהרת הדו־משמעות
- תקינות: זיהוי מבנים תחביריים משובשים ותיקונם, לרבות הסבר השיבוש או בחירה במבנה התקין המלווה בהסבר
- פיסוק תקין: נקודה, סימן שאלה, פסיק, נקודתיים, מירכאות. כללי הפיסוק יילמדו בצמוד לנושאים התחביריים הרלוונטיים.

על הוראת התחביר להדגיש את הקשר שבין מבנים תחביריים שונים למטרות תקשורתיות ופרגמטיות:

- דרכי המסירה וביטויין התחבירי: פסוקית בדיבור ישיר, פסוקית בדיבור עקיף, הסגר
- מבנים תחביריים להבעת מודליות: נשוא מורחב, נשוא מודלי, משפטי ציווי
- מבנים תחביריים להעלמת עושה הפעולה: נושא סתמי, שימוש בסביל, פסוקית נושא
- מבנים תחביריים להדגשת הרעיון או דברי המוען: שינוי סדר המילים במשפט, משפטי ייחוד, לא/אין... אלא/כי אם

[16] ראו את נושאי הלימוד בחטיבת הביניים בסעיף 2.2.

- **מבנה השאלון 11281:**

פרקים	נושאים	דגשים	משקל
הבנת הנקרא והבעה בכתב	במרכז הפרק יעמדו טקסטים מסוגים שונים: • מאמרים עיוניים במבנים לוגיים־רטוריים שונים, כגון תיאור תופעה והצגת רעיון על היבטיו • ערכים אנציקלופדיים וויקיפדיים • מאמרי עמדה ושכנוע • טקסטים שימושיים • טקסטים בלתי רציפים, כגון דיאגרמות, טבלאות ותרשימים • טקסטים בלתי מילוליים כגון קריקטורות	• פרק הבנת הנקרא יכלול שניים עד שלושה טקסטים מסוגים שונים בהיקף כולל של כ־1300 מילים. • השאלות עצמן עשויות לכלול טקסטים קצרים וטקסטים בלתי מילוליים. • תיכללנה גם שאלות הבנה מסדר חשיבה גבוה	**50%**
	כתיבה ממוגת של שניים עד שלושה טקסטים מסוגים שונים בהתאם לדרישות המטלה ולמטרותיה.	• היקף הכתיבה הנדרש הוא 150-250 מילים (ההיקף עשוי להשתנות בהתאם להיקף הטקסטים העומדים בבסיס הסקירה). • מיומנות המיזוג נועדה להכשיר את התלמידים לסקירה של כמה מקורות לטקסט אחד לצרכים אישיים, חברתיים ואקדמיים.	
לשון ומטה־לשון	• תקינות בשימוש בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס **(10 נקודות)** • מערכת הצורות **או** תחביר **(40 נקודות)**	• התלמידים ייבחנו באחת המערכות הלשוניות **בהתאם לאפשרות שנבחרה על־ידי בית הספר**. • שאלות בתקינות בשם המספר, באותיות השימוש ובמילות היחס תהיינה משותפות לכל הנבחנים. • בפרק הצורות והתחביר תינתן בחירה של ארבע שאלות מתוך חמש.	**50%**

- משך הבחינה: 3 שעות
- נבחני משנה ונבחנים חוזרים (לשיפור הציון) יענו על אחת המערכות הלשוניות לבחירתם.
- השאלון הוא שאלון כרוך־מחברת. הכתיבה היא במקומות המיועדים לה בשאלון הבחינה.
- המאמרים ודף העזר לבחינה[17] יצורפו בנספחים לשאלון הבחינה.
- כיוון שמחברת הבחינה נסרקת, על הנבחנים לכתובת בעט כהה ובכתב יד ברור. אין לכתוב בשוליים האפורים.
- דוגמאות לשאלונים שהתקיימו במועדי תשע"ו-תשע"ט אפשר למצוא בפורטל הפדגוגי.

[17] ראו להלן.

דף עזר לבחינה

לקראת הבחינות בעברית התלמידים נוהגים לשנן את המונחים הלשוניים תוך היעזרות בתומכי זיכרון ואסטרטגיות שונות, כגון הסתמכות על ראשי תיבות, שינון ולמידה בעל פה של נושאים שלמים. שינון זה גורם לעומס רב על תפקודי הזיכרון ובא לעיתים על חשבון הבנת המושגים והחומר. מטרתו של דף העזר היא להפנות את התלמידים ללמידה המבוססת על הבנה מעמיקה של המונחים הלשוניים.

דף העזר מבוסס על הרציונל של **העיצוב האוניברסלי בחינוך (Universal Design)**. העיצוב האוניברסלי – משמעו הוא הבניית סביבה לימודית ודרכי הוראה-למידה-הערכה באופן שבו הן יהיו נגישות ומותאמות במידה המרבית לכלל אוכלוסיית התלמידים, המאופיינת בטווח רחב של כישורים ומוגבלויות, לרבות תלמידים בעלי לקויות למידה משמעותיות שמקורן נוירולוגי והגורמות להפרעת למידה. דף העזר בבחינת הבגרות יצורף בנספח השאלון, ובכך יינתן פתרון לתלמידים אשר עיקר הקושי שלהם אינו בהבנת החומר, אלא בארגון, אחסון ובשליפת המושגים.

הערות:

- דף העזר יצורף בנספח השאלונים 11281, 11267 ו־11271 (שאלונים כלליים ושאלונים מותאמים) במועדי תשפ״א 2021. בתום השנה תיבחן יעילותו ויוחלט אם לצרפו לבחינה גם בעתיד.
- דף העזר כולל את המונחים הלשוניים העיקריים המובאים בשאלון הבגרות, ואשר הנבחן נדרש להם. דף העזר אינו כולל את כל מפרט התכנים והידע הנדרשים לבחינת הבגרות. התכנים המחייבים את הנבחנים הם אלה המפורטים בחוזר זה ובתוכנית הלימודים.
- דף העזר משותף לנבחנים בשאלון הכללי ובשאלון המותאם (לנבחני כו״ח בלבד יפורסם דף עזר המותאם לתוכנית הלימודים שלהם). דף העזר לא יעודכן או ישונה לקראת מועדים שיתפרסם בהם מיקוד היבחנות. על הנבחנים להכיר את דף העזר ולעשות בו שימוש מושכל תוך התייחסות רלוונטית אך ורק לתכנים שלמד.
- יובהר כי איננו רואים פסול בשינון ובהיעזרות בתומכי זיכרון למיניהם ואיננו ממליצים לוותר עליהם כליל. לכן חשוב כי היעזרות בדף העזר תיעשה רק בשלבים המתקדמים של ההוראה וההיבחנות, קרי ברבעון האחרון של הלמידה ובבחינות המסכמות את כל החומר.

דף עזר לבחינה*

*דף זה אינו כולל את כל החומר הנדרש להוראה ולבחינת הבגרות

טבלת התנועות

	התנועות הקטנות	התנועות הגדולות	התנועות החטופות
a	סַ פתח	סָ קמץ	סֲ חטף פתח
e	סֶ סגול	סֵ צירי חסר סֵי צירי מלא	סֱ חטף סגול
i	סִ חיריק חסר	סִי חיריק מלא	
o	סָ קמץ קטן	סֹ חולם חסר סוֹ חולם מלא	סֳ חטף קמץ
u	סֻ קובוץ	סוּ שורוק	

טבלת הגופים

	גוף ראשון	גוף שני	גוף שלישי
יחיד	מדבר	נוכח	נסתר
יחידה	מדברת	נוכחת	נסתרת
רבים	מדברים	נוכחים	נסתרים
רבות	מדברות	נוכחות	נסתרות

חלקי הדיבור: שם עצם, שם תואר, פועל (שם פועל), תואר הפועל, מילות היחס, מילות הקישור

תחביר

דרכי ההבעה במשפט: משפט חיווי, משפט ציווי, משפט שאלה
סוגי המשפטים: משפט פשוט, משפט מורכב, משפט איחוי (מאוחה/מחובר)
סוגי הנשואים: נשוא פועלי (לרבות נשוא מורחב), נשוא שמני, נשוא קיומי (דמוי פועל: יש, אין)
התפקידים התחביריים במשפט: נושא, נשוא, אוגד, מושא, תיאור, לוואי ותמורה
סוגי התיאורים ופסוקיות התיאור: מקום, זמן, סיבה, תכלית, אופן, מצב, תנאי, ויתור
החלקים הבלתי תלויים: הסגר, פנייה, קריאה
משפטים בעלי מבנה מיוחד: נושא סתמי, חלק ייחוד, חלק כולל
קשרים לוגיים: ריבוי והוספה, צמצום, השוואה, ברירה, הדגמה, זמן, סיבה ותוצאה, תכלית, ניגוד, ויתור, תנאי

תורת הצורות

בנייני הפועל: קל-פָּעַל (פעל), נִפְעַל (נפעל), הִפְעִיל (הפעיל), הֻפְעַל (הופעל), פִּעֵל (פיעל), פֻּעַל (פועל), הִתְפַּעֵל (התפעל)
גזרות הפועל והשם:
גזרת השלמים, גזרת המרובעים
גזרות החסרים (העלולים): חסרי פ״נ (חפ״ן), חסרי פ״צ (חפ״ץ), חסרי פ״י (חפ״י)
גזרות הנחים: נחי פ״א (נפ״א), נחי פ״ו/י (נפ״ו/י), נחי ל״ה/א (נל״ה/א), נחי ל״א (נל״א), נחי ע״ו/י (נע״ו/י)
גזרת הכפולים

דרכי תצורת המילים

גזירה מסורגת: שורש ומשקל
גזירה קווית: בסיס וצורן, הלחם בסיסים, ראשי תיבות (נוטריקון)

3.6 בחינת הבגרות המתוקשבת עתירת המדיה: סמל שאלון 11267

המזכירות הפדגוגית ביחד עם המִנהל הפדגוגי, מִנהל תקשוב, הטכנולוגיה ומערכות המידע מובילים מהלך של פיתוח בחינות בגרות מתוקשבות עתירות מדיה. הבחינות המתוקשבות משלבות פריטים עתירי מדיה, כגון דימוי אתרי אינטרנט, קטעי שמע, סרטונים ועוד וכן מזמנות למידה רב־חושית, חווייתית ורלוונטית ללומדים. מטרת המעבר להערכה מתוקשבת היא לעודד שימוש מיטבי בטכנולוגיה בלמידה והוראה כחלק מהתאמת מערכת החינוך למאה ה־21.

בקיץ תשפ״א תתאפשר היבחנות מתוקשבת בבחינת הבגרות בעברית: הבנה, הבעה ולשון (סמל שאלון 11267). המשרד יעמיד לרשות בתי הספר והמורים שיצטרפו את כל המידע הרלוונטי, ההכשרה והתמיכה המקצועית. המורים שיצטרפו יחויבו להשתתף בהשתלמות מקוונת דיסציפלינרית (היבחנות בבחינה עתירת מדיה בעברית) נושאת ציון בהיקף של 30 שעות. בהשתלמות תוצג סביבת ההיבחנות, השלכות ההיבחנות המקוונת עתירת המדיה על ההוראה והיכרות עם כלי תקשוב להוראה, לתרגול ולבניית מבחנים מתוקשבים.

התנאים הנדרשים להצטרפות לבחינות הבגרות המתוקשבות עתירות המדיה:

- **מחשב לכל נבחן**. על בית הספר לדאוג למחשב אישי לכל ילד להוראה, תרגול והיבחנות.
- **דרישות סף טכנולוגיות בית־ספריות.** הדרישות העדכניות יפורטו בקול הקורא למנהלים שיפורסם בראשית שנת הלימודים.
- **הכשרת מורים.** מורים המגישים לבחינת הבגרות המתוקשבת עתירת המדיה בפעם הראשונה נדרשים להשתתף בהשתלמות מקוונת ייעודית למורים לעברית המגישים לבגרות עתירת המדיה. ההשתלמות היא בהיקף של 30 שעות ונושאת ציון.
- **הכשרת טכנאי מחשב או רכזי תקשוב**
- **תרגולים בסביבת ההיבחנות.** תלמידים הניגשים לבחינה יתורגלו בסביבת ההיבחנות לפחות שלוש פעמים במהלך השנה.
- **מבחן הדמיה.** על בית־הספר להשתתף במבחן הדמיה בתחום.

המשרד יעמיד לרשות בתי הספר והמורים את כל המידע הרלוונטי, התמיכה המקצועית והמענה השוטף.

כאמור, בתחילת שנת הלימודים תשפ״א יֵצא קול קורא למנהלים המעוניינים להגיש את תלמידיהם לבחינה המתוקשבת עתירת המדיה במועד קיץ תשפ״א.

מפרט התכנים:

מפרט התכנים לשאלון 11267 זהה לשאלון 11281[18]. עם זאת בטקסטים עשויים להיכלל מילים ״חמות ״וקישורים המאפיינים טקסטים דיגיטליים וכן סרטונים וקטעי שמע. גם השאלות תכלולנה סרטונים וקטעי שמע ובעתיד גם אפשרות להקלטת התשובות. נוסף על כך יעמדו לרשות הנבחנים כלי סימון ועריכה לטקסטים.

שימו לב: יש להבחין בין הבחינה המתוקשבת עתירת המדיה המיועדת לבתי הספר אשר בחרו להיבחן בה (סמל שאלון 11267) לבין המבחן המתוקשב במערכת ה־iTest המיועד לנבחנים לקויי למידה (סמל שאלון 11281).

[18] ראו סעיף 3.5.

3.7 מפרט תכנים להוראה והערכה בית־ספרית והדגשים להוראה בחינוך הטכנולוגי־מקצועי ובמפת"נים: סמל דיווח 11183, 90 שעות לימוד בעברית

על פי חוזר מנכ"ל תשע"ו/4(א) 5.3-3.1 (סעיף 4) תלמיד המבקש תעודת הסמכה טכנולוגית־מקצועית בסיסית, רגילה או מתקדמת או תעודת הסמכה טכנולוגית־מקצועית, המאפשרת כניסה ללימודי טכנאים, תעודת טכנאי או תעודת הנדסאי, יחויב בהערכה פנימית.

הרציונל בהוראת העברית במסלול הטכנולוגי־מקצועי ובמפת"נים הוא הקניית מיומנויות אוריינויות ולשוניות בסיסיות, שתסייענה לתלמיד בהמשך לימודיו ובחייו הבוגרים שלאחר בית־הספר. נושאי הלימוד הם הבסיס בעבור תלמידים המבקשים להמשיך למסלול הסמכה לתעודה טכנולוגית־בגרותית. הציון הסופי הוא **ציון בית־ספרי** שיתבסס על תלקיט עבודות ועל הוראה בהיקף 90 שעות (סמל דיווח 11183).

תלמיד שירצה להשלים את חובותיו לקבלת ציון בגרות במקצוע **העברית** יצטרך להיבחן בשאלון הבגרות החיצוני (סמל שאלון 11281), בכפוף למפרט התכנים המובא בסעיף 8.3 בחוזר זה. ציון הבחינה ישתקלל עם הציון הבית־ספרי על התלקיט (סמל דיווח 11183). השקלול יהיה 70% שאלון 11281 + 30% הציון הבית־ספרי על התלקיט (11183).

<u>הבנת הנקרא</u>

- **הטקסטים**

במהלך לימודי העברית על התלמיד להיחשף לטקסטים רבים ומגוונים בהיקפים שונים ומעולמות תוכן שונים: טקסט מידע, טקסט טיעון וטקסט מדריך (שימושי).

הטקסטים יהיו רציפים ובלתי רציפים, כגון: ערכים בוויקיפדיה, ידיעות עיתונאיות, דפי מידע והדרכה, דוחות, מכתבי בקשה, תלונה והתנצלות, מכתבים למערכת, מאמרי טיעון ותגובה, תעמולה ופרסומת, תרשימים וטבלאות.

מלבד הטקסטים הכתובים המודפסים, יש לעסוק בטקסטים מקוונים ממקורות אינטרנטיים שונים. יש לעמוד על מיומנויות הניווט הנדרשות בקריאתו של טקסט מקוון, חיפוש מושכל ברשת אחר מקורות מידע וכדומה. בתוך כך יש להדגיש מיומנויות של מיזוג טקסטים ממקורות שונים.

- **עקרונות ודגשים**

ארגון הטקסטים סביב נושאי תוכן

מומלץ לארגן את הטקסטים סביב נושאי תוכן. אפשר לבחור נושאים מרכזיים מן האקטואליה, מן התחום החברתי והבין־אישי, מן התחום האזרחי, מן התחום הערכי־מוסרי, מעולם המדע וכיוצא באלו (דוגמאות לנושאים: כיבוד החוק, היחס לזר, דרכי התמודדות עם העוני, מאבק בגזענות ובאלימות, הלשון כמשקפת תרבות). לנושא הנבחר רצוי להביא שני טקסטים או יותר. הטקסטים יכולים להיות מתחומי דעת שונים (כגון היסטוריה, סוציולוגיה, מדעי החיים, לשון) ומסוגים שונים.

בד בבד עם הדיון בנושא הלימודי או בנושאים הלימודיים שהטקסטים מזמנים או שהמורה בחר להתמקד בהם (כגון הטענה המרכזית והרעיונות המרכזיים, הקישוריות), יש מקום לעמוד על מושגים מרכזיים בנושא התוכן, על מורכבות הנושא, על ההיבטים השונים שלו, על ההשתמעויות שלו לחיי התלמידים ועוד. בכל נושא כזה כדאי לקיים פעילות של סיכום ופעילות של כתיבה בעקבות הטקסטים.

עקרון ה"ספירליות" בהבנה והבעה

ספירליות בלמידה פירושה הוא שבכל שלב אין זונחים את מה שנלמד בשלב הקודם אלא מתבססים עליו, מוסיפים עליו, מרחיבים אותו או מעמיקים בו. רצוי לבנות את לימודי ההבנה וההבעה במבנה ספירלי. הספירליות יכולה להתבטא הן בעלייה ברמת הקושי של הטקסטים הן בכמות ובאיכות של הנושאים הלימודיים שיטופלו בכל טקסט. רמת הקושי של הטקסטים מתבטאת באורכם, במורכבות הרעיונות שבהם, במורכבותם המבנית, במידת ההפשטה וההכללה, באוצר המילים והביטויים ובסגנון הכתיבה. אפשר לפרוס את הטקסטים הנקראים והנכתבים מן הקל לכבד – מן הקצר לארוך, מן האישי לכללי, מן המוחשי למופשט, מן הפשוט למורכב.

פירוט ממדי ההבנה בפרק הבנת הנקרא

- **איתור מידע**

- איתור פרטי המידע הגלויים המרכזיים והנלווים בטקסטים (לרבות עמדות מפורשות)
- זיהוי קְשרים לוגיים גלויים, כגון זמן, סיבה ותוצאה, הכללה ופירוט, הסתייגות, השוואה
- ארגון מחדש של פרטי המידע בטקסט, כגון סידור מידע ברצף, שיבוץ מידע בטבלה
- זיהוי של רכיבי המבנה הגלויים בטקסט

- **הבנה (פרשנות והיסק)**

- הבנת משמעות נרמזת, מובלעת או מטפורית בטקסט
- הבנת מטרת הטקסט
- הבנת נושא הטקסט
- הבנת הרעיון המרכזי של הטקסט
- הבנת רעיונות שונים בטקסט (לרבות רעיונות המנוסחים בשלילה או המנוגדים לציפיות)
- הבנת עמדתו של כותב הטקסט
- הבנת עמדות שונות המוצגות בטקסט
- הבנת קְשרים לוגיים שאינם גלויים, כגון סיבתיות, הכללה ופירוט, השתלשלות עניינים, השוואה
- הבנת תפקידיהם של רכיבי מבנה שאינם גלויים בטקסט
- הבנת משמעות של מילים ושל צירופים מתוך הֶקשר
- הבנת אֶזכורים שונים המופיעים בטקסט
- מיון פרטי מידע ויצירת קטגוריות
- יצירת הכללות ופירוט
- השוואה בין רעיונות, בין מאפיינים או בין פרטי מידע אחרים
- מיזוג של פרטי מידע מן הטקסט/ים
- הסקת מסקנות מן הטקסט כולו ומֵחלקים ממנו

- **הערכה ביקורתית ושיקוף (רפלקציה)**

<u>הערכה ביקורתית של תוכן הטקסט</u>

- הערכת תוכן הטקסט (טענות, אמירות, עמדות) באמצעות ידע עולם של הקוראים
- השוואה או קישור בין המידע והרעיונות שבטקסט ובין ידע חיצוני, ניסיון אישי או עמדות של הקוראים
- שימוש בראיות תומכות מן הטקסט ועימותן עם מקורות מידע אחרים שמחוץ לטקסט/ים
- העלאת השערות בנוגע לטקסט
- הצגת טיעונים מחוץ לטקסט ו/או הצגת הוכחות שמחוץ לטקסט לשם ביסוס
- הערכת מידת הרלוונטיות של פיסת מידע
- הערכת עמדות שונות המוצגות בטקסט וביקורת עליהן
- עימות המידע שבטקסט עם קודים חברתיים, מוסריים
- שימוש במידע העולה מן הטקסט/ים להקשרים, למצבים אחרים

<u>הערכה ביקורתית של לשון הטקסט ומבנהו (הבנה מטה־טקסטואלית)</u>

- בחינה אובייקטיבית של איכות הטקסט והתאמתו לנסיבות התקשורת
- בחינת **מידת התאמתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **למטרת הכתיבה**

- בחינת **מידת השפעתם** של רכיבים, כגון סגנון, משלב ובחירות לשוניות **על הקוראים**
- הבנת תפקידיהם של אמצעים לשוניים־רטוריים ותרומתם לכתיבה, להעברת המסר ולחיזוק טענת הכותב
- הבנת תפקידיהם של הסימנים הגרפיים הנלווים לטקסט (כגון כוכבית, הדגשות ואיורים)
- הבנת העיקרון המארגן של הטקסט (מבנה לוגי־רטורי)
- הערכה מנומקת על מבנה הטקסט

- **אוצר מילים**
  - הבנת משמעויותיהן של מילים בתוך הקשר

כתיבה

יש לתרגל עם התלמיד כתיבה בהיקפים שונים החל בכתיבת תשובה לשאלה במהלכי כתיבה קצרי טווח עד לכתיבה רחבת היקף וארוכת טווח.

במוקד הוראת הכתיבה יעמדו כתיבת טיעון בזיקה לטקסטים וכתיבה ממזגת של שני טקסטים או יותר.

בכל מחצית על התלמיד להפיק תוצר כתיבה אחד לפחות בהיקף של עד 300 מילים לפחות. תוצרי הכתיבה יהיו חלק ממהלכי כתיבה ארוכי טווח הכוללים עדויות לתהליכי בקרה ושכתוב. מהלך כתיבה אחד יכלול **כתיבה ממזגת** של שני טקסטים או יותר, והמהלך השני יכלול **כתיבת טיעון**.

פירוט ממדי ההערכה להבעה בכתב

• **תוכן ומבנה**	- **ציר רעיוני**: לטקסט ציר רעיוני ברור הכולל כמה רעיונות (בהתאם להיקף הכתיבה) המוצגים ביחידות **מפותחות ומובחנות** המקשורות באופן **ברור וקוהרנטי** - **פתיחה וסיום:** כתיבת פתיחה וסיום ההולמים את סוג הכתיבה - **מודעות לנמען**: הטקסט מכיל את המידע הדרוש לנמען כדי להבין במה דברים אמורים, לדוגמה: הגדרת מושגים רלוונטיים, מילוי פערי מידע וכדומה - **רלוונטיות**: הימנעות ממידע עודף וממידע שאינו רלוונטי - **קישוריות**: שימוש הולם באמצעי קישור מגוונים: מילות קישור, מאזכרים וכדומה - **ארגון הטקסט**: הטקסט מאורגן כראוי מבחינה גרפית. בטקסט מודפס: חלוקה לפסקות, מעברים משורה לשורה, גודל גופן אחיד, הדגשות, רווח אחיד בין השורות, העדר רווח לפני סימני פיסוק וכדומה. בטקסט שאינו מודפס יש להקפיד בעיקר על החלוקה לפסוקת והמעבר משורה לשורה.
• **לשון ומבע**	- **תחביר**: משפטים שלמים הבנויים כהלכה, התאם דקדוקי (מין, מספר, זמן, גוף ויידוע), שימוש תקין במילות יחס ובמילות קישור - **מורפולוגיה**: שימוש תקין בצורות הנטייה (כגון שימוש תקין באותיות איתי"ן, שימוש תקין בנטיית מילות היחס, הבחנה בין נטיית היחיד לנטיית הרבים) - **פיסוק**: שימוש נכון והולם בסימני הפיסוק - **כתיב**: העדר שגיאות כתיב - **משלב**: שימוש במשלב לשוני אחיד לאורך הטקסט המתאים לנסיבות השיח. - **אוצר מילים**: עושר לשוני ודיוק במשמעות

התלקיט ככלי להוראה ולהערכה

התלקיט כולל ראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה של הלומדים בחומר הנלמד. בתחום הדעת "עברית" **התלקיט הוא ממהות המקצוע:** תהליכי קריאה, כתיבה, בקרה ושכתוב. בתלקיט מוצגות עדויות לתהליך שהתלמיד עובר במהלך הלמידה: הטקסטים שהתלמיד קורא ומשמשים בעבורו תשתיות לכתיבה, הטיוטות שהתלמיד כותב, המשוב שהתלמיד מקבל מעמיתיו וממוריו והשכתוב שנעשה בעקבות המשוב שהתקבל. התלקיט יכול גם לכלול משימות שונות הקשורות למיומנויות אוריינויות ולשוניות הכוללות תהליכי בקרה ושכתוב, כגון כרזה, משחק, סקר, עיתון ומצגת בנושא מסוים וכן מבחן ומשוב בעקבותיו. אם כן, התלקיט משקף את מאמציהם, את התקדמותם ואת הישגיהם של הלומדים ומשמש כלי **להערכה מעצבת ומתמשכת** של תהליך הלמידה.

מאחר שהתלקיט הוא אוסף של משימות ושל עדויות הקשורות לתהליך ההוראה, יחליט המורה אילו מהחומרים הוא עצמו יבדוק ואילו מהחומרים ייבדקו בהערכה עצמית או בהערכת עמיתים. מומלץ כי החומרים שהמורה ייקח לבדיקתו יוערכו במהלך כל השנה ולא יתרכזו בהערכה אחת מסכמת של התיק כולו. בדרך זאת אפשר להימנע מבדיקת כל תכולת התיקים בסוף השנה.

לשון ומטה־לשון

מערכת הצורות

- זיהוי השורש בפעלים ובשמות. השורשים יהיו מגזרות השלמים והמרובעים.
- ניתוח והטיה של פעלים לפי שורש, בניין, זמן (דרך) וגוף
- משמעויות עיקריות וברורות של הבניינים: פעיל, סביל
- ניתוח ומיון של שמות לפי שורש ומשקל מגזרת השלמים, בסיס וצורן (תחילי וסופי), בסיס ובסיס (הלחם בסיסים, הרכב בסיסים), שאילה מלעז
- עמידה על המשמעויות השכיחות של המשקלים והצורנים
- תקינות בצורות הפועל והשם

תחביר

- חלקי הדיבור: שם העצם, שם התואר, שם הפעולה, הפועל (ושם הפועל), תואר הפועל, מילות היחס ומילות הקישור
- צירופי סמיכות וצירופי שם ותוארו
- הבחנה בין צירוף לבין משפט
- הבחנה בין סוגי המשפטים: פשוט (פועלי ושמני), איחוי (מאוחה), מורכב
- ניתוח המשפט לפרטיו: נושא, נשוא (פועלי, שמני), אוגד (מסוג כינוי גוף בלבד), מושא (בלא הבחנה בין סוגי מושאים), תיאור (בלא הבחנה בין סוגי תיאורים), לוואי, תמורה
- הַקְשרים הלוגיים בין חלקים במשפט ובין יחידות שיח: השוואה ועימות, ויתור (כולל ניגוד), זמן, סיבה, תכלית ותנאי
- המרות - דיבור ישיר ודיבור עקיף, שינוי סדר מילים, המרות מסוג משפט אחד לאחר. יודגש הקשר בין מבנה לתפקוד.
- תקינות בהתאם התחבירי

3.8 מפרט תכנים להערכה חיצונית בחינוך הטכנולוגי־מקצועי ובמפת"נים: שאלון 11182

על פי חוזר מנכ"ל תשע"ו/4(א) 5.3-3.1 (סעיף 4), תלמיד המבקש תעודת הסמכה טכנולוגית־מקצועית בסיסית, רגילה או מתקדמת או תעודת הסמכה טכנולוגית־מקצועית, המאפשרת כניסה ללימודי טכנאים, תעודת טכנאי או תעודת הנדסאי, יחויב בהערכה פנימית. בתי הספר אשר אין הכרה בציונים הבית־ספריים שלהם מחויבים להגיש את התלמידים לבחינת מפמ"ר חיצונית, אשר תישלח לבתי הספר ביום הבחינה.

להלן כמה דגשים בנוגע לשאלון המפמ"ר:

- תוכני הלימודים והדגשים להוראה מפורטים בסעיף 3.7.
- סמל השאלון הוא 11182.
- משך הבחינה הוא שעתיים.
- להלן מבנה הבחינה:

פרק א: הבנת הנקרא – 70 נקודות

פרק זה יכלול עד שני טקסטים בהיקף כולל של כ־900 מילים. נוסף לכך ייתכנו היצגים גרפים וטקסטים בלתי מילוליים.

ייכללו שאלות בהבנת הנקרא כמפורט בסעיף 3.7.

פרק ב: הבעה בכתב – 30 נקודות

בפרק זה יידרש הנבחן לכתיבת טקסט טיעון בהיקף של כ150 מילים. פירוט ממדי ההערכה לכתיבה מפורט בסעיף 3.7.

- מחברות הבחינה יישלחו למרב"ד בהתאם להנחיות אגף הבחינות.

3.9 התאמות ההיבחנות לבעלי לקויות למידה ולנבחנים בחינוך המיוחד

הנחיות מפורטות בכל הנוגע להתאמות ההיבחנות: נוהלי הגשת הבקשה, היבחנות בiTest, הזמנת שאלונים וכדומה מפורסמות בחוזרי האגף לחינוך המיוחד, האגף ללקויות למידה ואגף הבחינות. כאן מובא ריכוז ההתאמות בתחום הדעת עברית.

סוג ההתאמה	גורם מאשר	אופן ביצוע ההתאמה
שעתוק בחינה	ועדת התאמות מחוזית	התלמידים ייבחנו במחשב במערכת ה־iTest (מבחן מתוקשב)*
הארכת זמן הבחינה ב־25%	ועדה בית־ספרית	
הגדלת שאלון בחינה	ועדה בית־ספרית	
התעלמות משגיאות כתיב	ועדה בית־ספרית	
הקראה**	ועדת התאמות מחוזית	ההקראה תיושם על־ידי השמעת השאלון באמצעות מכשיר MP3 וכרטיס מיקרו SD ייעודי לבחינה או באמצעות מחשב במערכת ה־iTest (מבחן מתוקשב)*
הכתבה**	ועדת התאמות מחוזית	ההכתבה תיושם על ידי הקלדה באמצעות מחשב במערכת ה־iTest (מבחן מתוקשב)*
היבחנות בעל־פה	**התאמה מסוג זה אינה קיימת בתחום הדעת**	
שאלון מותאם	ועדת התאמות מחוזית	

* יש להבחין בין המבחן המתוקשב במערכת ה־iTest המיועד לנבחנים לקויי למידה (סמל שאלון 11281) לבין הבחינה המתוקשבת עתירת המדיה המיועדת לבתי הספר אשר בחרו להיבחן בה (סמל שאלון 11267).

** בתחום הדעת "עברית" נלמדים ונבדקים כישורי השפה בתחום האורייני (קריאה וכתיבה) והידע הלשוני. כישורים אלה הם מהות המקצוע ולא רק האמצעי לבדיקת הידע. על כן לא ניתן לפטור את התלמידים בעלי לקות הלמידה מתפקוד אורייני בבחינות בשפת האם, אלא במקרים חריגים ביותר, בודדים ונדירים בלבד. חשוב מאוד לעשות כל מאמץ במשך שנות ההוראה בבית הספר כדי להקנות לתלמידים אסטרטגיות "עקיפה ופיצוי" במטרה לאפשר להם להגיע לתפקוד אורייני המאפשר התמודדות עם טקסט.

תלמידים הזכאים לשירותי החינוך המיוחד ולהתאמות בהיבחנות בבחינות בגרות בכפוף להנחיות אגף א חינוך מיוחד, ונמצאו זכאים להתאמות מסוג "**הקראה לבוחן ניטראלי בעברית**" ו/או "**הכתבה לבוחן ניטראלי בעברית**", זכאים ליישום התאמות אלה על־ידי בוחן אנושי או באמצעות מבחן מתוקשב, על־פי החלטת הצוות הרב מקצועי בבית הספר.

להנחיות לביצוע ההתאמות המאושרות: הקראה, שעתוק והכתבה לבוחן – קראו כאן.

השאלון המותאם לנבחנים בשאלון 11282

לשאלון 11282 אין גרסה נפרדת לנבחנים הזכאים לבחינה מותאמת או טבלת בחירה. שאלון הבחינה הכללי ייכתב תוך התאמה לנבחנים מותאמים.

השאלון המותאם לנבחנים בשאלון 11281

- לזכאים לשאלון 11281 **מותאם** יש טופס שונה מהטופס לנבחן הכללי. על הנבחן להקפיד כי קיבל טופס שאלון ונספח שעליהם מוטבעת המילה **מותאם**. על בית־הספר לוודא כי הנבחנים המותאמים קיבלו לידיהם את הטפסים הנכונים, ולחלופין לוודא כי נבחנים כלליים לא קיבלו לידיהם שאלון מותאם שאינם זכאים לו. בית־ספר שלא יקפיד על כך מסתכן בעיכוב מנהלי של הציונים ואף בפגיעה בציוני הנבחנים.
- השאלון הוא שאלון כרוך מחברת. הכתיבה היא במקומות המיועדים לה בשאלון הבחינה.
- כיוון שמחברת הבחינה נסרקת, יש להנחות את התלמידים לכתיבה בעט כהה בלבד ובכתב יד ברור. אין לכתוב בשוליים האפורים.
- המאמרים יצורפו כנספח נפרד משאלון הבחינה. גם על נספח המאמרים יצוין כי הוא מיועד לנבחן ה**מותאם**.
- בטבלה שלהלן מופיעים הֶדגשים לשאלון המותאם. יובהר כי חלוקת הניקוד והבחירה בין השאלות זהות לשאלון הרגיל.

הנושאים	ניקוד	הערות
הבנה והבעה	50 נקודות	בפרק זה תהיינה שאלות פתוחות ושאלות סגורות. הטקסטים יודפסו בגופן מוגדל. כך גם השאלות. עיבוד המאמרים יותאם לצורכי הנבחנים בעלי לקויות הלמידה. היקפי הטקסטים ייגזרו מעיבוד זה אך עשויים להיות בהיקף זהה לטקסטים בשאלון הכללי. השיקולים להיקף הטקסטים יהיו רמת הקריאות של הטקסטים והתאמתם לאוכלוסיית התלמידים בעלי הלקויות. בהבעה בכתב לא ייקנס התלמיד על שגיאות כתיב או על פיסוק שגוי (התלמיד נדרש, כמובן, לפיסוק בסיסי כגון נקודות בסופי משפטים).
שם המספר	10 נקודות	בפרק זה תיתכנה שאלות השלמה ובחירת הצורה התקנית. **לא** יהיו שאלות על מילות היחס ואותיות השימוש.
תחביר	40 נקודות	בפרק זה תהיינה שאלות פתוחות ושאלות סגורות. **לא** יהיו שאלות על משפטי ייחוד **לא** יהיו שאלות המרה ממבנה פעיל לסביל ולהפך. **לא** יישאלו שאלות על תקינות תחבירית.
צורות	40 נקודות	בפרק זה תהיינה שאלות פתוחות ושאלות סגורות, לרבות שאלת קלוז. **לא** יישאלו שאלות הדורשות זיהוי שורשים מגזרות חפ"נ, חפי"צ והכפולים. **לא** יישאלו שאלות על דיוקי הגייה ותקינות לשונית. במידת האפשר יופיעו הצורות בשתי דרכים: צורות מנוקדות ולצידן הצורות כשאינן מנוקדות. בכל מקרה לא תישאלנה שאלות המצריכות הסתמכות על זיהוי הדגשים או על הבחנה בין סימני הניקוד.

3.10 התוכניות המקוונות הממירות בגרות: מיזם הכתיבה ולמידה

מקוונת הממירה בגרות

המדיניות הפדגוגית של משרד החינוך, המשתקפת ממסמכי דמות הבוגר 2030, מקדמת שינוי חינוכי שעיקרו מעבר מלמידה המדגישה שינון של ידע ללמידה המדגישה בין השאר מיומנויות, הבנה מעמיקה של התכנים ופיתוח חשיבה. ממדיניות זו מתחייב שינוי בדרכי ההוראה, הלמידה וההערכה הנהוגות בבתי־הספר. התוכניות "מיזם הכתיבה" (הבעה והערכתה באמצעות תיק עבודות) והלמידה המקוונת הממירה בגרות עולות בקנה אחד עם מדיניות זאת. התוכניות הן חלופות הערכה לשאלון 11281 ולהערכה הבית־ספרית 11283.

התוכניות פותחו בסביבה מקוונת, סביבת ה־moodle, הכוללת את הכלים הדיגיטליים המקדמים את הוראת תחום הדעת ותורמים משמעותית לתהליכי הבנת הנקרא והכתיבה, בדגש על תהליכי הוויסות, הטיוט, השכתוב והבקרה. מורים המעוניינים להוביל את תלמידיהם להיות כותבים המחזיקים במיומנויות המאה ה־21 ולטפח תלמידים קוראים וכותבים עצמאיים וביקורתיים, המודעים לפעולות החשיבה המתרחשות בעת הקריאה והכתיבה, מוזמנים להצטרף לקהילה הייחודית של המורים בתוכניות אלה.

למורים תינתן תמיכה בהוראת הכתיבה והערכתה לצד תמיכה בפן הטכנולוגי בהדרכות פרטניות, הדרכות ארציות והשתלמויות מקוונות ייעודיות. על המורים המשתתפים בתוכניות להיות בעלי אוריינות דיגיטלית.

- **מיזם הכתיבה: כתיבה והערכתה באמצעות תיק עבודות דיגיטלי**

העיקרון המרכזי בהוראת הכתיבה קובע כי כתיבה היא תהליך ארוך טווח. תהליכי הכתיבה במיזם, המדגיש עיקרון זה, מובילים לכתיבה טיעונית (ארגומנטטיבית) משמעותית רחבת היקף, המבוססת על תשתיות ידע, על שימוש מושכל במקורות מידע והסתמכות עליהם. המיזם מקדם עיסוק מעמיק בכתיבה בנושאים המעניינים את הלומדים בו והנוגעים להם בפן הערכי והרגשי: הוא מאפשר בחירה בנושאים הקרובים לליבם ורלוונטיים לחייהם האישיים. הקשר האישי לנושאים הבוערים בעצמותיהם של התלמידים יוצר הניעה (מוטיבציה) לכתיבה משמעותית בנסיבות אותנטיות.

למיזם שתי יחידות לימוד מובנות שתוצריהן בכתב ובעל־פה מהוות 50% מהציון בעברית בתעודת הבגרות במקצוע. היחידה הראשונה בכיתה י מחליפה את דרישות ההבנה וההבעה בתלקיט ב־30% וכוללת כתיבה ממזגת וכתיבת טיעון. היחידה השנייה בכיתה יא, אשר מעמיקה בכתיבת טיעון למטרות אותנטיות, ממירה את ההיבחנות בפרק ההבנה וההבעה בבחינת הבגרות החיצונית. תלמידי המיזם ייבחנו בבחינת הבגרות בסמל שאלון 11271 אשר יכלול רק את פרקי הלשון. בהוראת פרקי הלשון ובהיבחנות בהם אין שינוי. כל מורה יבחר איזה מפרקי הלשון יילמד בתוכנית 30% ואיזה יילמד בצורה מעמיקה לקראת בחינת הבגרות.

- **למידה מקוונת הממירה בגרות**

הלמידה המקוונת הממירה הבגרות מתקיימת בשני צירים משלימים: הציר האורייני, כפי שנלמד במיזם הכתיבה והציר הלשוני, הכולל למידה מעמיקה של תחומי הלשון בהקשרים חברתיים ותרבותיים שונים ומגוונים. בפרק הלשון נבחן כיצד הסוגיות הלשוניות גם משתקפות בבחירות שונות בציר האורייני.

ההוראה בתוכנית קיוון הלמידה משלבת הוראה מקוונת יחד עם הוראה פנים אל פנים. משך הלימודים הוא שנתיים לפחות (ארבע מחציות), וציון הבגרות מדווח כציון אחד בסמל שאלון 11288. ציון זה מורכב משקלול של תרגילים, מטלות חקר, מהלכי כתיבה, בחנים מקוונים ובחינה מסכמת. אלה נבדקים על ידי המורה המלמד בתוכנית או אוטומטית על ידי המערכת ומשוקללים.

לפרטים על מיזם הכתיבה הדיגיטלי בחטיבה העליונה יש לפנות ל**אהובה דור**,
מדריכה ארצית – תוכנית המיזם
ahuva07@gmail.com
לפרטים על הלמידה המקוונת הממירה בגרות יש לפנות ל**ענבל גורן**,
מדריכה ארצית – למידה מקוונת הממירה בגרות
goreninbal@gmail.com

3.11 תוכניות תמ"ר וחלוצי הערכה

תוכניות תמ"ר וחלוצי הערכה הן תוכניות הערכה ממירות בגרות. אלה תוכניות חינוכיות פורצות דרך המקדמות הערכה של תוכנית הלימודים הקיימת בדרכים ייחודיות של חלופות הערכה. כל אחת מהתוכניות מותאמת לצורכיהם השונים של בתי הספר, והן מבוססות על תפיסת עולם חינוכית ייחודית המקדמת למידה משמעותית.

אישור תוכנית בית־ספרית בתמ"ר או בחלוצי הערכה מותנה בעמידה בתנאי הסף המנהליים שקבע **האגף לחינוך על יסודי** (הכרה, שק"ד, ציונים) **ובאישור פדגוגי של מפמ"ר תחום הדעת** (בתוכנית תמ"ר נדרש גם אישור פדגוגי של אגף א' לפיתוח פדגוגי).

לקריאת הנוהל, לפרטים נוספים וליצירת קשר – קראו כאן.

3.12 עבודות גמר בעברית: למידת חקר בהיקף 5 יח"ל

כתיבת עבודת גמר היא תהליך למידה משמעותי בדגש מחקרי. היא מתבססת על עקרונות הלמידה האותנטית ומאפשרת התמודדות עם סוגיה לימודית מעמיקה ומאתגרת שמעבר לנלמד בבית הספר ובתוכנית הלימודים. תלמיד המעוניין בכך רשאי לכתוב עבודת גמר בהיקף חמש יחידות לימוד (כ־450 שעות) בלשון עברית על־פי הכללים והדרישות המקצועיות שנקבעו על ידי הפיקוח לעבודות גמר באגף לחינוך העל־יסודי. את הכתיבה ילווה מנחה אקדמי עצמאי המומחה לנושא. על התלמיד להתבסס על ידע מדעי עדכני ודרכי מחקר מדעיות. הגשת הצעה לעבודת גמר אפשרית החל בכיתה י לתלמידים אינטרניים בלבד.

עבודה גמר בעברית מיועדת לתלמידים המעוניינים להעמיק את ידיעותיהם בחקר השפה העברית, הבלשנות העברית וחקר השיח בעברית.

תלמידים (ומורים המבקשים לעודד את תלמידיהם לכתיבת עבודה) הזקוקים לעזרה במציאת מנחה אקדמי לכתיבת העבודה מוזמנים לפנות לתומר בוזמן, מפמ"ר עברית.

לפרטים נוספים על עבודות גמר והליך הגשת הצעת העבודה היכנסו לאתר הפיקוח על עבודות הגמר. אפשר לפנות ל**ד"ר מרים וייטמן**, מדריכה ארצית מטעם הפיקוח על עבודות הגמר:
050-8695054

3.13 מועדי הבחינות וסמלי השאלונים והדיווח

סמל	שם השאלון	אוכלוסייה	מועדי היבחנות או דיווח		
			חורף	קיץ	מחצית שלישית
11281	עברית: הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70%	נבחנים כלליים	✓	✓	✓
11281 מותאם	עברית: הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70%	נבחנים מותאמים	✓	✓	✓
11281 כו"ח	עברית: הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70%	כבדי שמיעה וחירשים		✓	
11267	עברית: הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70%	כלליים ומותאמים		✓	
11282	עברית: הבנה, הבעה 30%	נבחני משנה ואקסטרניים	✓	✓	
11283	סמל דיווח על הציון הבית־ספרי 30%	נבחנים כלליים אינטרניים	✓	✓	
11287	סמל דיווח על תיק העבודות במיזם הכתיבה	נבחני המיזם		✓	
11271	עברית: לשון לנבחני תוכנית מיזם הכתיבה	נבחני המיזם	✓	✓	
11271 מותאם	עברית: לשון לנבחני תוכנית מיזם הכתיבה	נבחני המיזם המותאמים	✓	✓	
11284	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70% לעולים חדשים (+מותאם)	עולים חדשים ברמות א-ב	✓	✓	
11274	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 70% לעולים חדשים	עולים חדשים ברמה ג[19]		✓	
11272	הבנה, הבעה ולשון, שאלון 30% לעולים חדשים	עולים חדשים נבחני משנה ואקסטרניים		✓	
11273	סמל דיווח על הציון הבית־ספרי 30% לעולים חדשים	עולים חדשים	✓	✓	
11183	חינוך טכנולוגי: ציון בית־ספרי על 90 שעות לימוד	חינוך טכנולוגי ומפת"נים		✓	
11182	חינוך טכנולוגי: שאלון מפמ"ר על 90 שעות לימוד במוסדות לא מוכרים	חינוך טכנולוגי ומפת"נים		✓	
11288	עבודות חקר בהיקף 2 יח"ל וחלוצי הערכה	בתי הספר בתוכניות		✓	
11589	עבודת גמר בלשון עברית בהיקף 5 יח"ל	תלמידים הכותבים עבודה		✓	

[19] שאלון 11274 מיועד גם לעולים חדשים מאתיופיה ברמה ב.

3.14 המרת שאלונים מ"העולם הישן" (טרום רפורמה)

הן בעולם הישן הן בעולם החדש ציון הבגרות בעברית הוא שקלול של שני סמלי שאלונים. נבחני משנה המבקשים לשפר ציון המשוקלל משאלוני "העולם הישן" ייבחנו בשאלון המקביל לשאלון שאותו ירצו לשפר, על־פי הטבלה.

נבחני המשנה רשאים לגשת לשני השאלונים או רק לשאלון אחד שאת ציונו ירצו לשפר. הציון בשאלון הרפורמה ישתקלל עם ציון השאלון המשלים ב"עולם הישן", לדוגמה: נבחן שייבחן בשאלון 11281 (לשיפור ציון משאלון 011108), ציונו ישוקלל עם הציון של שאלון 011107 הקיים במערכת.

נבחני משנה ניגשים ללא ציון שנתי בית־ספרי ("מגן").

	עולם ישן טרום רפורמה	עולם חדש שאלוני רפורמה	אחוז ציון השאלון בציון הבגרות הסופי*
שאלונים כלליים	011107, 210	11282	40%
	011108, 211	11281	60%
	011115	11271	50%
שאלונים לעולים חדשים	011105, 212	11272	40%
	011106, 213	11284	60%

* לבוגרי העולם הישן ישוקללו הציונים בשאלוני הרפורמה לציון הסופי במקצוע כמצוין בטבלה, בהתאם לשקלול שהיה נהוג בתעודת הבגרות על פי חובת הזכאות בעולם הישן.

4. פיתוח מקצועי ומשאבי ההוראה

4.1 הדרכה

תפקידה של ההדרכה הבית־ספרית בשנה"ל תשפ"א הוא לייעל את ההוראה בשיעורי העברית בהתאם לעקרונות תוכנית הלימודים, לשינויים בארגון הלמידה ועל סמך מחקר מתפתח בהוראת שפה. אגב כך, ההדרכה משלימה את ההשתלמויות ונותנת מענה לצרכים ייחודיים של כל אחד מצוותי המורים.

מדריכות ארציות

שם	תפקיד	טלפון	דוא"ל
ד"ר עליזה עמיר	רכזת הדרכה ארצית, מנהלת שלהב"ת	052-3529006	lizamir62@gmail.com
ד"ר נורית גנץ	מדריכה ארצית להוראת עברית לבגרות לעולים החדשים	050-6842053	dnganz@bezeqint.net
יעל נזר	מדריכה ארצית, תקשוב והטמעת פדגוגיה דיגיטלית	054-8023823	ynezer@gmail.com
מוריה פלינט	מדריכה ארצית, תקשוב ופיתוח פדגוגי	054-3168002	Moriah.flint@gmail.com
ענבל גורן	מדריכה ארצית, תוכנית למידה מקוונת ממירה בגרות	050-2626021	goreninbal@gmail.com
אהובה דור	מדריכה ארצית, תוכנית מיזם הכתיבה	052-3490597	ahuva07@gmail.com
אביביה משה-אוריגד	מדריכה ארצית להוראת העברית באגף לילדים ולנוער בסיכון (שח"ר)	050-6907606	avivamo@education.gov.il

מדריכות מרכזות

מחוז	שם	טלפון	דוא"ל
דרום	סמדר הלבני	052-9288211	smadarhal@gmail.com
תל אביב חט"ב	כרמית ניסני	052-5608630	carmitnisani1234@gmail.com
תל אביב חט"ע	דליה זילברמן	052-6166637	zilberman@glil-yam.org.il
מרכז	ד"ר עליזה עמיר	052-3529006	lizamir62@gmail.com
מנח"י	מירב אברוך	052-3460034	meravavruch@gmail.com
ירושלים	נגה רוזביץ'	050-3215553	nogaroz@gmail.com
חיפה	יהודית שכטר	054-7299536	yehudit.shechter@gmail.com
צפון	עדי זקר	052-4488125	zakara62@gmail.com
התיישבותי	אביגיל סער	052-4267692	savigael@netvision.net.il

4.2 ההשתלמויות

להשתלמויות ולהדרכה יש חשיבות עצומה בפיתוח המקצועי של המורה ובהתמקצעותו בתחום הדעת ובהוראתו. ההשתלמויות מחדדות תכנים בתוכניות הלימודים ומציעות הדגשים דידקטיים ופדגוגיים. לכן אנו רואים חשיבות גדולה בנוכחות המורה לעברית בהשתלמויות, לפחות אחת לשלוש שנים.

פירוט מערך ההשתלמויות יישלח אליכם על ידי המדריכות המרכזות וגם יפורסם באתר המפמ"ר. מכל בית־ספר יישלח נציג אחד לפחות להשתלמות.

בהשתלמות ייכללו בין השאר התכנים האלה:

- הוראת עברית בכלים דיגיטליים ללמידה מקרוב ומרחוק
- הוראה משולבת (היברידית)
- הכתיבה הממזגת
- כתיבה ארוכת טווח
- הבעה בע"פ – דיבור בציבור
- התלקיט ככלי להוראה ולהערכה
- תכנים לשוניים חדשים-ישנים בארגון הלמידה החדש
- התאמת התכנים להוראה בכיתות האגף לנוער בסיכון
- הוראה המדגישה מענה לשונות

שימו לב: מורים המעוניינים להיכלל במאגר מעריכי בחינות הבגרות והמיצ"ב מחויבים להשתלם בהשתלמויות הפיקוח על הוראת העברית לחטיבת הביניים (למעוניינים להעריך בחינות מיצ"ב) או לחטיבה העליונה (למעוניינים להעריך בחינות בגרות). השתלמויות בעברית שאינן מטעם הפיקוח על הוראת העברית לא יוכרו למטרה זאת.

4.3 ספרי הלימוד וחומרי הלמידה המאושרים לחינוך העל־יסודי

ספר הלימוד	כיתה	מחברים	הוצאה לאור
גולשים עם המילים	**ז**	רחל אוסטרובסקי ואורנה ויילר	יבנה, בונוס
דרך המפה	**ז**	נורית נתן ואלי קוזמינסקי	יסוד
חוט״בים לשון	**ז**	דולי לוי ומאיה דלל	רכס
לגלות את הטקסט	**ז**	גאולה ברקוביץ׳	ג׳ ברקוביץ׳
מילה טובה מאוד – הבנה הבעה ולשון	**ז**	שרה ליפקין ושרון שני-אורבן	מטח
עברית (סביבה מתוקשבת)	**ז**	גלים מבית סנונית	סנונית
גולשים עם המילים	**ח**	רחל אוסטרובסקי ואורנה ויילר	יבנה, בונוס
דרך המפה	**ח**	נורית נתן ואלי קוזמינסקי	יסוד
חוט״בים לשון	**ח**	דולי לוי ומאיה דלל	רכס
לגלות את הטקסט	**ח**	גאולה ברקוביץ׳	ג׳ ברקוביץ׳
מילה טובה מאוד - הבנה הבעה ולשון	**ח**	שרה ליפקין ושרון שני-אורבן	מטח
חוט״בים לשון	**ט**	דולי לוי ומאיה דלל	רכס
מטיילים בשבילי הטקסט	**ט**	נגה גנאל וקורן נשר שרעבי	שרי הוצאה לאור
מילה טובה מאוד – הבנה, הבעה ולשון	**ט**	שרה ליפקין ושרון שני-אורבן	מטח
עכשיו עברית: הבנה, הבעה ולשון (סביבה מתוקשבת)	**ט**	מטח	מטח
בציר הלשון	**י-יב**	אילת ברגר	מודן הוצאה לאור
שפה משותפת חוברת העשרה לספר בציר הלשון		אילת ברגר וטל אהרן	
בשבילי הטקסט	**י-יב**	נגה גנאל וקורן נשר שרעבי	שרי הוצאה לאור
לשון לתיכון – הילקוט הדיגיטלי חוברת נלווית לאתר הקורס	**י-יב**	מטח	מטח
שיאי לשון חוברת העשרה לספר שיאי לשון	**י-יב**	דולי לוי ומאיה דלל	רכס הוצאה לאור
שאלה של טקסט - הבנה והבעה לבית הספר העי״ס	**ז-י**	רונית גדיש, סימה חרוב, ניצה פרילוק ורחל רוזנר	משרד החינוך